

आशियाई क्रीडा स्पर्धा

गं. प्रं.
९५०

प्रभाकर डां. गोरवले

आशियाई क्रीडास्पर्धा

लेखक
प्रभाकर शं. गोखले

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ

आध्यात्मिक शास्त्राणि

विश्वविद्यालय

प्रकाशक

सचिव, म. रा. साहित्य संस्कृती मंडळ
मंत्रालय, मुंबई ३२

मुद्रक

य. गो. जोशी
आनंद मुद्रणालय

१५२३ सदाशिव, पुणे ४११०३०

मूल्य : आठ रुपये

निवेदन

यंदा नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा नवी दिल्ली येथे होत आहेत. त्या निमित्ताने श्री. प्रभाकर शं. गोखले यानी हे छोटे परिचयार्थक पुस्तक लिहिले आहे. ते अत्यंत वेळेवर प्रसिद्ध करण्यास मंडळास आनंद होत आहे.

विजयादशमी शके १९०४
ता. २७ ऑक्टोबर, १९८२

सुरेंद्र वारळिंगे
अध्यक्ष

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई

अनुक्रमणिका

■ पंडितजी आणि आशियाई खेळ	१
■ आशियाई स्पर्धांच्या निमित्ताने	३
■ जगाच्या अंगणात भारत	५
■ आशियाई क्रीडास्पर्धा	११
■ नववी आशियाई क्रीडास्पर्धा	१३
■ आठ आशियाई स्पर्धांतील भारताचे यशापयश	२१
■ राष्ट्रीय क्रीडाधोरण हवेच	२२
■ आधुनिक उपकरणे	३९
■ परिशिष्टे	४३

* * *

इंडियन ऑलंपिक हॉकी टीम
बर्लिन ऑलंपियाडचे विजेते १९३६

मागची ओळ :

सी. जे. मिफी (रेल्वेज), अहसन खान (भोपाळ), सी. जी. कलन (मद्रास),
एम. एन. मसूद (मानवदार), गुरुचरणसिंग (पंजाब), ल इमेट (बॅंगॉल),
बी. एन. निमल (बांबे), ए. आय. दारा (आर्मी), एस.एम.हुसेन (मानवदार).

मधली ओळ :

रूपसिंग (यू.पी.), सी.सी.टॅपसेल (बॅंगॉल), पंकज गुप्ता, असि.मॅनेजर (बॅंगॉल),
ध्यानचंद, कॅप्टन (आर्मी), प्रोफेसर जगन्नाथ, मॅनेजर (पंजाब),
आर. जे. अॅलन, व्हाइस कॅप्टन (बॅंगॉल), एस. एम. जाफर (पंजाब).

पुढची ओळ :

जे. फिलिप्स (बांबे), शाहाबुद्दीन (मानवदार), जे. गॅलिवार्डी (बॅंगॉल)
पी. फर्नांडीस (सिंध), अहमद शेर (भोपाळ).

एफ. आर. लाँफर
हॉफफोटोग्राफ फ्रँकफुर्ट.

१९३६ च्या बर्लिन येथील ऑलिंपिक स्पर्धात पुरुषांच्या हॉकीमध्ये अजिंक्य ठरलेल्या भारताच्या संघातील प्रत्येक खेळाडूला "डिप्लोमा" म्हणजे प्रशस्तिपत्र देण्यात आले. चित्र श्री. बाबूराव तिमल यांना मिळालेल्या प्रशस्तिपत्राचे.

पंडितजी आणि आशियाई खेळ

“ स्नेहपूर्ण वातावरणात राष्ट्रांच्या युवकांचा विकास करण्याच्या दृष्टीने मैदानी खेळांच्या स्पर्धा उत्तमच होत. आपल्याला तर त्या विशेष महत्त्वाच्या आहेत. कारण, या राष्ट्रीय आणि सामाजिक कार्यांच्या विशिष्ट अंगाकडे आपण फारच दुर्लक्ष केलेले आहे. सान्या राष्ट्रांच्या व विशेषतः तरुण पिढीच्या शारीरिक तंदुरुस्तीकडे लक्ष देणे हे आपले साध्य असले पाहिजे. लक्ष्य उंचावरचे धरले आणि त्या दृष्टीने स्पर्धा नियोजित केल्या तरच अशी शारीरिक तंदुरुस्ती प्राप्त होऊ शकेल. हे साध्य सर्वदा दृष्टीपुढे ठेवले पाहिजे.

“ खेळाडूंच्या या आंतरराष्ट्रीय संमेलनांना आणखी एक महत्त्वाचे अंग आहे. अनेक राष्ट्रांतील तरुणांना या स्पर्धा एकत्र आणतात. त्यामुळे त्या आंतरराष्ट्रीय स्नेहास आणि सहकार्यास प्रोत्साहन देतात. सध्या संघर्षाचे काळकुट्ट ढग आपल्या शिरावर फिरत आहेत. अशा वेळी तर अशी राष्ट्रांमधील सामंजस्य आणि सहकार्य वाढविणारी प्रत्येक संघी आपण हाती धरली पाहिजे. ”

(भारताचे पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी नवी दिल्ली येथे १९५१ च्या मार्चमध्ये भरलेल्या पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धेसाठी दिलेल्या संदेशातील उपरोक्त उतारा आहे.)

आशियाई स्पर्धांच्या निमित्ताने

१९८२च्या हिवाळयामध्ये नववे आशियाई सामने व क्रीडास्पर्धा भारताच्या राजधानीत भरविल्या जाणार असल्याचे कळताच सान्या भारतभर एक काहीसा आगळा उत्साह पसरला. खेळ, क्रीडा, स्पर्धा या केव्हाही उत्साहजनकच, पण जगातील जवळ जवळ निम्म्या लोकसंख्येतील, विविध राष्ट्रांतील

उत्तमोत्तम असे पाच हजार स्त्री-पुरुष युवक आशियाई स्पर्धांत भाग घेणार असल्याने त्याबद्दलचा उत्साहही स्वाभाविकपणेच आगळा असणार. शिवाय, या स्पर्धांसाठी होणारी मैदानाची, क्रीडासाहित्याची सारी व्यक्त्या आधुनिक भारतास, तंत्रज्ञानातील त्याच्या दर्जास, शोभेशी होणार असल्याने तर या नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांकडे सान्या भारताचे लक्ष लागून राहणे स्वाभाविकच होय.

या स्पर्धांमुळे केवळ आशियात, सध्या सर्वांत वेगाने कोण पळतो, सर्वाधिक उंच उडी कोण मारतो, इतकेच पाहण्याची संधी भारतीयाना मिळणार नसून अशा प्रकारच्या भव्य स्पर्धा संघटित करण्याचे कौशल्य आणि त्यासाठी लागणारी शास्त्रीय व तंत्रविषयक प्रगती भारताने गेल्या तीस वर्षांत किती साधली आहे हे भारतीयाना व सान्या जगासही दिसून येणार आहे.

सामर्थ्यांकडून अपेक्षा

या नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा भारतात घडवून आणल्याने जागतिक क्रीडाक्षेत्रात भारताला स्थान प्राप्त करून देणाऱ्या प्रवर्तकांनी साठ वर्षांपूर्वी पाहिलेल्या एका संकल्पचित्राचे रूप साकार होण्यातील हे दुसरे पाऊल पडत आहे. १९२०मध्ये प्रथमच भारताचे सेव्होडू, जागतिक ऑलिंपिक स्पर्धेमध्ये घाडण्यात आले. त्यासंबंधाने आपले विचार व्यक्त करताना त्या वेळच्या ऑलिंपिक मंडळाचे प्रमुख कार्यकर्ते भविष्याबद्दल काही सांगून गेले. ते म्हणाले, "युरोपातील सार्वराष्ट्रीय शर्यतींना केव्हा तरी एकदा हिंदुस्थानतर्फे आमंत्रण देऊन १९२८चे अगार १९३२चे सामने हिंदुस्थानात यदास्वी रीतीने पार पाडून दालवून त्यातील कार्यक्रमांपैकी निदान काही बाबतीत तरी हिंदी वीराना

पहिला मान पटकावता आल्याखेरीज भारतीय ऑलिंपिक मंडळाच्या कार्याची पूर्तता होणार नाही.”

भारताने पहिले आशियाई सामने १९५१मध्ये म्हणजे भारतीय ऑलिंपिक मंडळाच्या स्थापनेनंतर ३१ वर्षांनी दिल्ली येथे भरवले. आता त्यानंतर ३१ वर्षांनी भारत पुन्हा एकदा आशियाई सामने भरवत आहे. पहिल्या आशियाई सामन्यापेक्षा ते फारच मोठ्या आणि अर्थत आधुनिक पद्धतीने भरविले जाणारे सामने आहेत. ऑलिंपिक स्पर्धा भारतात भरविण्याच्या दृष्टीने हे एक पुढे पाहिलेले महत्त्वाचे पाऊल ठरू शकेल. या नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांसाठी क्रीडांगणांची व तदनुबंधित सिद्धता कसकशी केली गेली हे पुढे येईलच. परंतु भारतीय ऑलिंपिक मंडळाच्या प्रवर्तकांनी साठ वर्षांपूर्वी व्यक्त केलेली ‘हिंदी वीरांच्या’ पराक्रमाबद्दलची अपेक्षा या स्पर्धांत पुरी होणार की नाही? तसेच एकूण क्रीडास्पर्धा व राष्ट्राचा विकास या संबंधात पंडित जयाहरलाल नेहरू यांनी ३१ वर्षांपूर्वी व्यक्त केलेली अपेक्षा पुरी करण्याच्या दृष्टीने भारतात काही कार्य चालू आहे की नाही? या दोन्ही प्रश्नांची उत्तरे या आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या निमित्ताने काळजीपूर्वक व वस्तुनिष्ठ दृष्टीने हुडकली जावी. तूतं तरी असे दिसते की, उपरोक्त दोन्ही प्रश्नांची उत्तरे नकारार्थी असण्याचीच शक्यता आहे. तसे झाले तरी निराशा होण्याचे कारण नाही. पण या प्रश्नांची उत्तरे यानंतरच्या दहा-वीस वर्षांनी तरी हमखासपणे होकारार्थी मिळतीलच अशा प्रकारे कार्यरत होण्याची स्फूर्ती आशियाई क्रीडास्पर्धांपासून भारताच्या युवकांनी, क्रीडा-संचटकांनी आणि एकूण समाजाने व म्हणून सरकारने घेतली तरी या नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांसाठी केलेला खर्च व घेतलेले कष्ट सार्थकी लागले असे होऊ शकेल.

प्रयत्नांची उपरोक्त दिशा काहीशी स्पष्ट व्हावी यासाठी विचारांना चालना मिळावी या दृष्टीने या आशियाई क्रीडास्पर्धांकडे बघण्याचा हा एक प्रयत्न आहे.

★ ★ ★

जगाच्या अंगणात भारत

पाच हजार खेळाडू सहभागी होत असलेल्या क्रीडा-स्पर्धा भरविण्याची जबाबदारी आज भारताने घेतली असता एकूण अंतरराष्ट्रीय क्रीडाक्षेत्रात भारत समाविष्ट झाल्यापासून त्याने काय प्रयत्न केले व काय साधले याकडे दृष्टिक्षेप टाकणे मार्गदर्शक ठरू शकेल. असे सिंहाब्लॉकन करण्यास पुणे हेच

सर्वोत्तम ठिकाण आहे असे म्हटल्यास वाक्ये होणार नाही. भारतीय ऑलिंपिक मंडळाची म्हणजे इंडियन ऑलिंपिक असोसिएशनची स्थापना पुण्यात डेकन जिमखान्यावर १९२०च्या प्रारंभी झाली. ती हकीगत केवळ मौजेचीच नव्हे तर ह्या कार्यामागील विचारांच्या प्रेरणेची माहिती देणारी ठरू शकेल.

पुण्यातील डेकन जिमखाना ही एक त्या काळातील अत्यंत प्रगत अशी क्रीडा-संस्था असे. १९१० सालापासून या जिमखान्यातर्फे शालेय विद्यार्थ्यांच्या कुस्त्या होत असत. १९१३पासून या स्पर्धात आठवापाटव्या, सोसो, रस्सीखेच, कनसंचार (क्रॉस कंट्री) वगैरे खेळांचा समावेश करण्यात आला. १९१५ पासून सत्तावीस मैल पळण्याची म्हणजे मॅरेथॉन स्पर्धा हिचा समावेश या सामन्यात करण्यात आला. १९१८मध्ये 'पायगाड्यांची शर्यत' म्हणजे सायकलिंग या त्या खेळाच्या अगदी आधुनिक क्रीडा-प्रकाराचा या स्पर्धेत समावेश झाला आणि पुणे, मुंबई, सातारा, कोल्हापूर, नासिक, बडोदा, इंदूर वगैरे ठिकाणच्या मिळून २०० उमेदवारांनी यात भाग घेतला. मॅरेथॉन स्पर्धा चालू करून डेकन जिमखान्याने तत्कालीन ऑलिंपिक स्पर्धांतील एका बावीस हात घातलाच होता. त्यांनी १९२०च्या नोव्हेंबरमध्ये ऑलिंपिक नियमानुसार कुस्त्यांचे सामने घडविले. अशा प्रकारे डेकन जिमखाना ही संस्था खूबखूब क्रीडास्पर्धांचा अधिक व्यापक दृष्टीने विचार करू लागली होती. त्याचे एक कारण त्या संस्थेच्या सामासदांभी व्यापक दृष्टी आणि सुशिक्षितपणातही असा शकेल. १९२०मध्ये डेकन जिमखान्याच्या अध्यक्षपदी सर दोराब जे. टाटा हे मुंबईचे गृहस्थ होते. सर दोराबजी हे आधुनिक औद्योगिक युगाशी आणि तदनुबंधीक संस्कृतीशी परिचित होते. जिमखान्याच्या उपाध्यक्षपदी मुंबईचे डॉ. मोरेश्वर गोपाळ देशमुख यांच्याशिवाय पुण्याचे श्री. नरसिंह थितामण केळकर यांच्यासारखे अखिल भारतीय दर्जाचे राजकीय नेते व

विद्वान, रसिक साहित्यिक आणि श्री. एल. बी. फाटक हे एक यशस्वी टेकेदार आणि मिस्टर ओ. एच. टी. डडले हे ब्रिटिश गृहस्थ होते. त्या वेळीच स्वातंत्र्य चळवळीत हिरीरीने भाग घेणारे श्री. हरी विठ्ठल तुळपुळे हे डेक्कन जिमखान्याचे वजिनदार होते, तर एक उत्कृष्ट अभियंता, शिक्षक व कारभारी म्हणून सुप्रसिद्ध असलेले प्रा. शंकर रामचंद्र भागवत हे चिटणीस आणि सुविख्यात गणितज्ञ प्रोफेसर अंबक भिकाजी हर्डीकर हे 'मदत चिटणीस'. ह्या मंडळींच्या बरोबर त्यांच्या त्यांच्या व्यवसायक्षेत्रातील, साधनाक्षेत्रातील मंडळी डेक्कन जिमखान्याच्या कार्यात सहभागी असत. त्यामुळे ह्या कार्यास व्यापक दृष्टी आणि राष्ट्रीय प्रवृत्तीची जोड असते. याचे एक लक्षण म्हणजे डेक्कन जिमखान्याने पुढाकार घेऊन स्थापन केलेले 'मध्यवर्ती क्रीडामंडळ'. जिल्ह्या-जिल्ह्यांतून पद्धतशीर काम करणाऱ्या क्रीडासंघटना उभाराव्या व त्यांची संयुक्त संस्था म्हणून या मंडळाने काम करावे अशी त्यामागील कल्पना होती. हे काम डेक्कन जिमखान्याने १९२०च्या पूर्वी केले. असेच काम करणारी पण अधिक व्यापक अशी अखिल महाराष्ट्र शारीरिक शिक्षण परिषद १९२८मध्ये पुण्यात झाली, आणि पहिली अखिल भारतीय शारीरिक शिक्षण परिषद होण्यास त्यानंतर एकवीस वर्षे जावी लागली. यावरून डेक्कन जिमखान्यातील ह्या व्यक्तींचे कार्य किती दूरदृष्टीचे होते याचा पडताळा येतो.

या दूरदृष्टीतूनच डेक्कन जिमखान्याने भारतीय ऑलिंपिक मंडळ (इंडियन ऑलिंपिक असोसिएशन) स्थापन करण्यात पुढाकार घेतला. त्यासंबंधीची इकीगत डेक्कन जिमखान्याच्या संबंधित वृत्तान्तातून वाचणे मोठे उद्बोधक ठरते. 'डेक्कन जिमखाना, पुणे' या संस्थेच्या १९२२च्या संक्षिप्त वृत्तान्तात त्याच्या आठव्या कळमात पुढील उल्लेख आहे:—

“(८) भारतीय ऑलिंपिक मंडळ.

“या सार्वराष्ट्रीय महोत्सवात (जागतिक ऑलिंपिक स्पर्धेत) हिंदी खेळाडूंना बरोबरीच्या नात्याने सामील होता यावे एतदर्थ, तसेच ऑलिंपिक कमिटीवर हिंदीच्या वर्तनी प्रतिनिधी निवडून देण्याचा हक्क संपादन करण्यासाठी 'भारतीय ऑलिंपिक मंडळ' (इंडियन ऑलिंपिक असोसिएशन) नावाची एक संस्था स्थापन करण्याचे ठरवून, १९२०च्या प्रारंभी सर दोराब टाटा यांच्या अध्यक्षतेलाळी डेक्कन जिमखान्याने या महत्त्वाच्या कार्यास स्वयंस्फूर्तीने हात घातला. संस्था स्थापन झाल्यापासून अकण्या चार महिन्यांच्या कालावधीत हिंदुस्थानभर तिच्या एकंदर सतरा शाखा उघडण्यात आल्या, व संस्थेचा कार्यपसरारा इतक्या झपाट्याने फैलावत गेला की, अल्पावधीत संस्थेच्या सभासदांची संख्या दहा हजारापर्यंत पोहोचली. मुंबई इलाख्याचे गव्हर्नर यांची मदत व व्हाईसरॉय यांची सहानुभूती यामुळे लवकरच संस्थेची गान्हाणी विख्यात सरकारच्या कानापर्यंत जाऊन पोहोचली; व हिंदुस्थानचे तत्कालीन, स्टेट सेक्रेटरी मिस्टर नॉटिंग्यू यांनी योग्य चौकशीअंती “हिंदी राष्ट्राला सार्वराष्ट्रीय ऑलिंपिक

कमिटीवर प्रतिनिधित्व मिळेल ” असे इंडियन ऑलिंपिक असोसिएशनच्या सेक्रेटरींना मार्च १९२०च्या प्रारंभी तारने कळविले. बेल्जमच्या ऑलिंपिक कमिटीकडूनही “ हिंदुस्थानच्या खेळाडूंस ऑलिंपिक सामन्यातून भाग घेता येईल ” अशा आशयाची पाठोपाठ तार आली. अशा रीतीने अवघ्या चार महिन्यांत कार्यसिद्धी झाल्याबरोबर जुलै १९२०मध्ये अंठवर्षा शहरी भरणान्या सार्वराष्ट्रीय शर्यतीमध्ये निवडक हिंदी बीराना युरोपात पाठवून त्यांच्या कर्तबगारीचे प्रदर्शन सर्व जगापुढे मांडण्याचे योजून एप्रिल १९२० अखेर डेक्कन जिमखान्याने आपल्या मैदानावर सिलेब्रेशन कमिटीवरील तज्ज्ञांच्या देखरेखीखाली निवडक उमेदवारांसाठी पुन्हा मनुष्यकीचे सामने भरवून मेसर्स चौमुले, कौकाडी, शिंदे, बॅनर्जी, नवले व दातार या सहा उमेदवारांची अखेर निवड केली, व सर दोराब टाटा यांच्या मदतीने त्यांची बेल्जियमला रवानगी केली. दुर्दैवाने बेल्जमच्या क्रीडांगणावर या हिंदी खेळाडूंना याचे तसे यश आले नाही हे खरे, तथापि त्यातल्या त्यात चौमुले व शिंदे यानी थोडीबहुत बाजू सावरली. रा. रा. शिंदे, हे कुस्त्यांच्या उपान्त्य फेरीपर्यंत वीत झाले नाहीत. रा. रा. चौमुले हे बेल्जियमच्या क्रीडांगणावरील २७ मैलांच्या शर्यतीत जरी १९वे आले तरी इंग्लंडात दहा मैली शर्यतीतून त्यांनी चांगल्या नाकळीक मिळविला. तथापि जगातील सर्व निवडक, तरबेज, चलास, तडफदार प्रतिस्पर्ध्यांबरोबर शर्यतीला उभे राहणे म्हणजे काही थडा नव्हे. या अनुभवातच भावो यशाचे बीज आहे, कारण आमचे चुकते कोठे हे समजल्याखेरीज जगात पहिला मान मिळविणे फार दुरापास्त आहे. १९२४ साली पॅरिसमध्ये भरणान्या सार्वराष्ट्रीय शर्यतीसाठी उमेदवार निवडण्याच्या कामी भारत ऑलिंपिक मंडळाला १९२०च्या ठीमचा हा अनुभव मार्गदर्शक होईल यात शंका नाही. युरोपातील सार्वराष्ट्रीय शर्यतींना केव्हातरी एकदा हिंदुस्थानतर्फे आमंत्रण देऊन १९२८चे अगर १९३२चे सामने यदास्वी रीतीने पार पाडून दाखवून यातील कार्यक्रमापैकी निदान काही बाबतीत तरी हिंदी बीराना पहिला मान पटकावता आल्याखेरीज भारत ऑलिंपिक मंडळाच्या कायची पूर्तता होणार नाही. ”

या वृत्तान्तात पुढे असेही नमूद आहे की भारत ऑलिंपिक मंडळाचे प्रतिनिधी म्हणून सर दोराब टाटा “ या बाबतीत हिंदुस्थानच्या हितसंबंधाचे रक्षण ” नीट पार पाहत आहेत, आणि “ डेक्कन जिमखाना आपल्या परीने कार्य करीत आहे. ” पण “ अंती यदा येणे न येणे छोकाभवावर अवलंबून ” आहे.

ऑलिंपिकसाठी भारताचे खेळाडू

यानंतर १९२४ सालच्या ऑलिंपिकसाठी भारताचा संघ निवडण्याची चाचणी स्पर्धा आंतरप्रतीय स्पर्धांच्या रूपाने दिल्ली येथे झाली, आणि आठ संदस्यांचा एक संघ पॅरिस येथील ऑलिंपिक स्पर्धांसाठी धाडण्यात आला. तेव्हापासून भारत सातत्याने जागतिक ऑलिंपिक स्पर्धेत कमी-अधिक, प्रमाणात भाग घेतच आला. १९५२ साली हेलसिंकी

येथे झालेल्या ऑलिंपिक स्पर्धांमधून भारताच्या संघात महिला खेळाडूंचा समावेश होऊ लागला.

भारताच्या ऑलिंपिक स्पर्धांतील चमूतील खेळाडूंची संख्या क्रमशः वाढतच गेली, हे पुढील आकड्यांमधून दिसते :- ऑलिंपिकचे वर्ष - १९२४, भारताचे खेळाडू ८, १९२८-२३, १९३२-२०, १९३६-२४, १९४८-७६, १९५२-६८, १९५६-५६, १९६०-५६, १९६४-५३, १९६८-२३, १९७२-४६, आणि १९८०-२६. खेळाडूंची संख्या मुख्यतः वाढली ती ज्या वर्षी फुटबॉलच्या संघाचाही समावेश होता त्या वर्षीच.

ऑलिंपिकमधील भारताच्या खेळाडूंची संख्या जरी वाढत गेली तरी त्यांचा पराक्रम मात्र म्हणण्याजोगा झाला नाही. किंबहुना, त्या बाबतीत भारतीय ऑलिंपिक मंडळाच्या संस्थापकांची निराशाच व्हावी असेच एकूण घडत गेले.

नॉर्मन डी. पिच्छार्ड हे एक अँग्लो-इंडियन गृहस्थ १९०० सालच्या ऑलिंपिक स्पर्धेत २०० मीटर्स धावण्याच्या व २०० मीटर्स अडथळ्याच्या (हर्डल्स) शर्यतीत दुसरे आले होते. १९२८ मध्ये भारताने प्रथमच हॉकीचे सुवर्णपदक जिंकले. पण त्या वेळच्या संघात बहुधा युरोपीय व अँग्लो-इंडियन खेळाडूच होते. त्यांची संख्या पुढे कमी कमी होत गेली. भारताने १९३२मध्ये व १९३६मध्येही हॉकीचे सुवर्णपदक जिंकले. त्यापैकी १९३६च्या बर्लिन येथील ऑलिंपिक स्पर्धेतील भारतीय हॉकी संघ विशेष गाजला, तो एक तर, त्याच्या अमेघ संघवृत्तीमुळे आणि ध्यानचंद यांच्या असामान्य वैयक्तिक कौशल्यामुळे. या संघाचा पराक्रम केवळ गोल्सच्या संख्येने तर विलक्षण ठरलाच, पण त्याहीपेक्षा त्यातील खेळाडूंचे चेंदूर ताबा ठेवण्याचे आणि त्यांसह हुलकावण्या देऊन प्रगती करण्याचे कौशल्य लोकोत्तर असल्याने परिणामी "हॉकी खेळण्याचा अधिकार ईश्वराने फक्त भारतीयानाच मात्र दिला आहे," अशासारखे उद्गार त्या वेळी निघू लागले. हॉकीचा हा पांढरा चेंदू नामक गोल भारतीयाना पाहताच न्युटनचे वास्तुशास्त्राचे नियमही धाव्यावर बसवतो, अशा प्रकारची भारतीय हॉकीपटूंची स्तुती केली जाऊ लागली. दुसऱ्या महायुद्धानंतर १९४८ मध्ये लंडन येथे भारताने आपला ऑलिंपिक हॉकीमधील मक्ता चालूच ठेवला. १९५२ मध्येही हॉकीचे सुवर्णपदक भारतीयानीच मिळविले. १९५६ मध्ये मेलबोर्न येथील ऑलिंपिक सामन्यात प्रथमच पाकिस्तान व भारत या हॉकी क्षेत्रातील सहोदरांची प्रतिस्पर्धा म्हणून गाठ पडली. अंतिम सामन्यात पाकिस्तानवर केवळ एकाच गोलने (१-०) विजय मिळवून भारताने सुवर्णपदक आपल्याकडे राखले. त्यानंतरच्या म्हणजे १९६०च्या ऑलिंपिक सामन्यात मात्र भारताचा पाकिस्तानकडून एका गोलने (०-१) पराभव होऊन पदक पाकिस्तानकडे गेले. ते १९६४च्या टोकियो येथील ऑलिंपिक स्पर्धेत भारताने परत मिळविले. त्यानंतर मात्र भारताचे हॉकीतील यश सर्वस्वी अनिश्चित होऊन बसले. १९८०च्या मॉस्को येथील ऑलिंपिक सामन्यात जरी भारताने हॉकीचे सुवर्णपदक मिळविले तरी

तेवढ्यावरून त्याचे यश मोजता येणार नाही; कारण त्या सामन्यांत पाकिस्तानने भाग घेतला नव्हता व त्यानंतरच्या अनेक आंतरराष्ट्रीय स्पर्धांत भारताचा खेळ म्हणण्याजोगा किंबहुना एके काळच्या 'हॉकीच्या सम्राटास' शोभेसा झालेला नाही.

अनेक ऑलिंपिक स्पर्धांतील भारतीय हॉकी संघाचे यश वगळता बाकी ऑलिंपिक स्पर्धांत भारतास मिळालेले यश हे पोल्यांनी नव्हे, पिशक्यांनी नव्हे तर निठळ्यानेही मोजण्याजोगे नाही. १९५२च्या हेलसिंकी ऑलिंपिकमध्ये स्वाशावा जाधव यांना कुस्तीत कांस्य (ब्रॉन्झ) पदक मिळाले. १९५६च्या मेलबोर्न येथील सामन्यांत भारताचा फुटबॉल संघ अंत्य फेरीत प्रवेश करता झाला. पण नंतर बल्गेरियाकडून त्याचा पराभव झाल्याने त्याचा चौथ्या क्रमांक लागला. १९६०मध्ये रोम येथील ऑलिंपिक स्पर्धांत मिल्लसिंग हे चारशे मीटर्स धावण्याच्या स्पर्धांत सहावे आले. १९६४च्या टोकियो येथील ऑलिंपिक स्पर्धांत गुरुबचनसिंग हे ११० मीटर्स हर्डल्समध्ये पाचवे आले. असे, अमादी एकाच हाताच्या बोटवर मोजता यावेत इतकेच ऑलिंपिक यशाचे प्रसंग भारतास आले.

भारत हा लोकसंख्येच्या दृष्टीने जगातील दुसऱ्या क्रमांकाचा देश आहे. एवढ्या प्रचंड लोकसंख्येमधून जागतिक क्रीडामंचावर पराक्रम गाजवू शकतील असे मूढभरच का होईना पण वीर सततत्याने का निर्माण होऊ नयेत हा खरा एक चिंतेचा विषय ठरवा. पण या प्रभावाचा विचार करण्यापूर्वी जागतिक नाही तर निदान आशियाई स्पर्धांत तरी भारताने आपल्या आकारास शोभेसा काही पराक्रम केला होता की नाही हेही पाहणे वाजवी ठरावे. आशियाई क्रीडास्पर्धा चालू करण्यात भारतानेच पुढाकार घेतला हे लक्षात घेता तर अशी पाहणी विशेष महत्त्वाची ठरावी.

राष्ट्रे आपल्या वेगळ्या स्पर्धा करत, हे लक्षात घेता त्या वेळच्या आशियातील इतर देशांना क्रीडास्पर्धेत पुढे पाऊल टाकण्यास ती स्वतंत्र होईती याच मिळणे वठीण असावे असे वाटते. ते बरोबर असावे. याचा पुरावा म्हणजे आशियाई क्रीडास्पर्धा खरोखर प्रगत होत गेल्या त्या भारत, पाकिस्तान, ब्रह्मदेश, लंडा प्रभृती अनेक आशियाई देश राजकीय दृष्ट्या स्वतंत्र होऊन विकसित होत गेले तदनुसार.

पुन्हा एकदा प्रा. सौंधि यांच्या पुढाकारानेच, पण स्वतंत्र भारताच्या सरकारी पाठिंब्याने व विशेषतः तत्कालीन आरोग्यमंत्री राजकुमारी अमृत कौर यांच्या प्रोत्साहनाने, पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धा १९५१मध्ये भारताच्या राजधानीत भरवण्या गेल्या. त्या अकरा दिवस चालू होत्या. भारताचे पहिले राष्ट्रपती डॉ. राजेंद्रप्रसाद यांनी त्यांचे उद्घाटन केले. या स्पर्धेत एकूण अकरा देश सहभागी झाले होते. उद्घाटनाच्या समारंभात अकारविल्हे करून बिनीस अफगाणिस्थानचा संघ व त्या मागोमाग ब्रह्मदेश, सिलोन, इंडोनेशिया, इराण, जपान, मलाया, फिलिपिन्स, सिंगापूर, थायलंड यांचे संघ शिस्तबद्ध मिरवणुकीने क्रीडांगणावर आले. ऑलिंपिक स्पर्धांच्या बाबतीतील नुसार यजमान राष्ट्राचा म्हणजे भारताचा संघ सर्वांत शेवटी क्रीडांगणात दाखल झाला. या पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धांत ॲथलेटिक्स, वास्केटबॉल, सायकल दौड, फुटबॉल, तैराकी (जलतरण) आणि भारोत्तोलन (वेट लिफ्टिंग) या सहाच खेळांचा समावेश होता. तरी एकूण स्पर्धांची संख्या ४८९ एवढी होती.

हे पहिलेच आधुनिक आशियाई सामने असल्याने त्याबरोबरच आशियाई क्रीडा-जगतात परंपरेची स्थापना होणे स्वाभाविकच होते. "अधिक वेगाने, अधिक उंच, अधिक सशक्त" हे या खेळाचे त्रीड ठरले. हे त्रीड सार्वराष्ट्रीय ऑलिंपिक स्पर्धांच्या त्रीडाची मिळतेजुळतेच होते. जणू काही ऑलिंपिक स्पर्धा व या नवजात आशियाई स्पर्धा यांचे मायलेकीचे नातेच दाखविण्यासाठी की काय या पहिल्या आशियाई सामन्यात क्रीडा-ज्योत प्रज्वलित केली गेली ती १९२४च्या ऑलिंपिक स्पर्धेत मग घेतलेल्या ब्रिगेडियर दलिपसिंग या खेळाडूंच्या हस्ते. दुसरे व त्यानंतरचे आशियाई सामने कोठे झाले, त्यात किती क्रीडाप्रकारांचा समावेश होता, किती राष्ट्रे व खेळाडू यांनी मग घेतला होता वगैरे माहिती पुढे आणि अखेरीस दिलेल्या कोष्टकात आहेच.

आता नववे आशियाई सामने नव्या दिव्दलतच होत आहेत. पहिले सामने दिव्दलत झाले त्याला आता ३१ वर्षे होऊन गेली. दरम्यानच्या काळात या सामन्यांचा दर्जा सुधारला त्याप्रमाणेच या सामन्यांच्या व्यवस्थेचा, त्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या उपकरणांचा दर्जाही सुधारला व तो सतत अधिकाधिक आधुनिक होत राहिला. आता नववे आशियाई सामने भारताच्या राजधानीत ज्या क्रीडांगणावर होणार आहेत ती क्रीडांगणे, त्यावर वापरली जाणारी उपकरणे, मोजमापाची साधने वगैरेची आधुनिकता केवळ आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या विकासाचीच नव्हे तर यजमान राष्ट्राच्या विकासाचीही ग्वाही देणारी ठरवी.

नववी आशियाई क्रीडास्पर्धा

भारताची राजधानी आता दुसऱ्यांदा आशियाई क्रीडास्पर्धा भरवीत आहे. १९५१ साली या स्पर्धेचा उपक्रम झाला, तो नॅशनल स्टेडियमवर. हे क्रीडांगण मंबईच्या पटेल स्टेडियमइतपत वा फलकत्याच्या ईडन गार्डन इतपतही सुसज्ज नव्हते. स्वातंत्र्यानंतर लगेचच चार वर्षांतच भारत अध्यायक सुसज्ज

क्रीडांगणस्था करू शकेल असे मानणे अवास्तव, अव्यवहार्य ठरले असते. पण तरीही आशियाई क्रीडास्पर्धासारख्या अंतरराष्ट्रीय क्रीडास्पर्धा सुरू करण्यात यजमान राष्ट्र म्हणून भारताने पुढाकार घेतला ते भारताच्या क्रीडाप्रेमाच्याच नव्हे तर त्याच्या व्यापक अंतरराष्ट्रीय, सर्वसैन्यव्यापी दृष्टीचे प्रतीक होय. स्वातंत्र्योत्तर आशियाई राष्ट्रांचा विकास व्हावयाचा तो सर्वांगीण व्हावा व परस्पर सहकार्याने व्हावा या भारताच्या स्वातंत्र्य चळवळीपासूनच्या भूमिकेचा प्रत्यय १९४७ पासून अनेक प्रकारे येत राहिला आहे. पहिली आशियाई क्रीडास्पर्धा भारताने आपल्या राजधानीत भरविळी हाही त्या भूमिकेचा आणखी एक आधिकार होय.

भारताचा या भूमिकेतून होत असलेला विकास आणि त्या भूमिकेचा, त्यामागोळ विचाराचा विकास हा ३१ वर्षांनी भरवीत असलेल्या आशियाई क्रीडास्पर्धेतून प्रकट व्हावा हे स्वाभाविकच होय. तसा तो होतही आहे. एकंदर सहभागी होणाऱ्या राष्ट्रांची संख्या ३१ झाली आहे, किंबहुना सोव्हिएट युनियनचा आशियातील भाग आणि काही थोडी प्रस्तुत सशस्त्र संपर्कप्रस्त असलेली राष्ट्रे सोडून बाकी सारी आशियाई राष्ट्रे नवक्या आशियाई क्रीडास्पर्धात सहभागी आहेत. त्याचबरोबर या स्पर्धांसाठी वापरली जाणारी क्रीडांगणे, क्रीडामंडळे व उपकरणे ही भारताच्या वैज्ञानिक आणि आर्थिक प्रगतीची प्रतीके ठरावीत अशी आहेत.

या नवक्या आशियाई स्पर्धांमधील महत्त्वाच्या खेळांमधील ॲथलेटिक्स व फुटबॉल यांचे सामने आणि क्रीडास्पर्धेचा उद्घाटन समारंभ व समारोप हे दोन्हीही भव्य समारंभ नेहम स्टेडियमवर होणार आहेत. या स्पर्धेचे ते मुख्य स्टेडियम होय. ते या स्पर्धेच्या निमित्ताने नव्याने बांधलेले आहे. ते नवी दिल्ली येथे लोदी रोडचा भागात आहे. त्याच्या प्रेशांगूहात ७५ हजार प्रेक्षक बसू शकतात. क्रीडांगणाच्या मधोमध फुटबॉलची व्यवस्था

असून त्याभोवती आठ गाळधांचा घावण्याच्या स्पर्धेचा मार्ग आहे. या मार्गाबाहेर उंच उडी, लांब उडी वगैरे उड्या आणि विविध फेकीच्या स्पर्धा होतील. मुख्य म्हणजे नेहरू स्टेडियमवरील घावपट्टी ही केवळ दावलेल्या मातीची वा दगडी कोळशाच्या राखेची नसून ती कृत्रिम रसायनाची (सिंथेटिक) आहे. वर्षाच्या कोणत्याही ऋतूत म्हणजेच कोणत्याही हवामानात खेळाडूंना सारखीच मदत करणारी अशी मुद्दाम बनविलेली कृत्रिम रासायनिक घावपट्टी सध्या जगातील सर्व चांगल्या क्रीडास्पर्धांसाठी वापरली जाते. नव्या दिल्लीत नेहरू स्टेडियमवर नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या निमित्ताने बसविली जाणारी ही कृत्रिम रासायनिक घावपट्टी भारतातील या प्रकारची पहिलीच घावपट्टी होय.

याच ठिकाणी अन्यही अनेक आधुनिक सोयी केल्या जात आहेत. उदाहरणार्थ चालू असलेल्या खेळाचे निकाल प्रेक्षकांना अगदी सहज दिसावेत यासाठी जवळ जवळ १५० फूट उंचावर २२ मीटर लांब व ९ मीटर उंच असे गुणफलक बसवले गेले आहेत. हे गुणफलक कोणत्याही स्पर्धेचा निकाल त्यातील खेळाडूंची नावे, राष्ट्राने नाव, मोजक्यापे, वेळ वगैरे सर्व माहिती ती ती स्पर्धा संपताच जवळ जवळ तत्काल प्रदर्शित करतील. ही चपळाई त्या गुणफलकांना त्यांच्या मागील व्यवस्थेमुळे येणार आहे. ही व्यवस्था कॉम्प्युटर या आधुनिक यंत्रामुळेच शक्य होणार आहे. हे गुणफलक जरी हंगेरीतून आले असले तरी ते वापरण्याचे आवश्यक ते तंत्रज्ञान व सहयोग-उपकरणे भारतात आज उपलब्ध असल्यानेच ही व्यवस्था शक्य झाली.

या क्रीडांगणावर क्रीडास्पर्धा दिवसा तसेच रात्री होतील. त्यासाठी सर्व क्रीडांगणावर सूर्यप्रकाशासारखा समप्रकाश रात्रीही पाडण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे. प्रेक्षकागाराच्या चार कोपऱ्यांत खूप उंच मीनार उभे करून त्यावरून क्रीडांगणावर प्रचंड प्रकाशास्रोत टाकले जाणार आहेत. हे मीनार उभारणे सोपे नव्हते. कारण ते उभारत असताना जवळच्या (सफदरजंग) विमानतळाच्या कामात अडथळा येणार नाही याची काळजी घेणे आवश्यक होते. त्यासाठी हे मीनार एखाद्या जिऱ्याप्रमाणे तिरके असून ते मुख्य प्रेक्षागृहाच्या मागून क्रीडांगणावर प्रकाशास्रोत टाकतील. नेहरू स्टेडियमवरील नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेतील कालमापन हेही आधुनिक इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांच्या साहाय्याने अचूक केले जाईल. धावतेचा शेवट अनेकदा चिवाच ठरणे शक्य असते. हे टाळण्यासाठी, प्रत्येक धावत जायाचित्रपटावर चिबित होण्याची व्यवस्थाही करण्यात आली आहे. धावत सुरू झाल्यापासून तिचे शेवटचेही जायाचित्र त्या जायाचित्रपट्टीवर घेतले जाईपर्यंत वेळ किती झाला हेही त्या जायाचित्रावर आपोआपच नमूद होणार आहे. कोणतीही धावत संपल्यापासून अदमासे ४५ सेकंदांत तिची अशी जायाचित्रपट्टी पंचांच्या हाती येईल.

वॅडमिंटन, जिम्नेस्टिक्स आणि व्हॉलिबॉल या खेळांच्या स्पर्धांसाठी एक बंदिस्त प्रेक्षागृह यमुनेच्या काठी, पुराणकालीन इंद्रप्रस्थ या राजधानीच्या स्थानी बांधलेले

आहे. यातील क्रीडावीक ७८ मीटर्स लांब व ६० मीटर्स रुंद आहे. एका वेळी २५ हजार प्रेक्षक येथे क्रीडास्वाद घेऊ शकतील. या क्रीडांगणात मधोमध एक सरकती भिंत (पार्टिशन) घालून एकाच वेळी दोन खेळांचे सामने करणे शक्य होणार आहे. ही भिंत आवाजलहरी रोखणारी असल्याने एका सामन्यातील आवाजाचा त्रास दुसऱ्या सामन्यास होणार नाही. अशा प्रकारचे हे भारतातील पहिलेच बंदिस्त क्रीडा प्रेक्षागार होय. नेहरू स्टेडियमसाठी अदमासे २० कोटी रुपये तर या बंदिस्त प्रेक्षागारासाठी अदमासे २ कोटी रुपये खर्च होणार आहे.

सायकल स्पर्धांसाठी एक खास आकाराची मार्गपट्टी लागते. वळणावरून वेगाने जाताना वाहनाचा कल एका बाजूस झुकतो. हा अनुभव रस्त्यावरून जाताना किंवा क्रीडांगणात पळताना येतो. वाहनाच्या या झुकण्याने वेगावर परिणाम होऊ नये यासाठी सायकल स्पर्धांची पट्टी विशिष्ट आकाराची केली जाते. वळणावर ही पट्टी बाजूस उंच व आत उतरती अशी असते. आतून बाहेरच्या बाजूस या उताराचा कोन जास्तीत जास्त ३८ अंशापर्यंत व कमीत कमी ९ अंश इतका असतो. अशी सायकल पट्टी उपरोक्त इंद्रप्रस्थ बंदिस्त क्रीडाप्रेक्षागाराच्या जरा उत्तरेस तयार करण्यात आली आहे. तिची रुंदी सात मीटर व एकूण लांबी ३३३-३३ मीटर्स आहे. येथे दोन हजार प्रेक्षकांची कामगची सोय असून एनेवेळी मंडप वगैरे घालून अधिक प्रेक्षकांची बसण्याची सोय करता येईल. या सायकल स्पर्धा अंगणास अदमासे एक कोटी रुपये खर्च झाला.

पहिले आशियाई सामने १९५१ साली ज्या नॅशनल स्टेडियममध्ये झाले त्या स्टेडियमवर पाच हजार प्रेक्षक बसण्याची सोय होती. आता ही सोय ७५ हजार प्रेक्षक बसतील एवढी वाढविण्यात येत आहे. येथे नवव्या आशियाई सामन्यातील पुरुषांचे हॉकी सामने होतील. त्यासाठी क्रीडांगणाच्या मध्यभागी कृत्रिम, प्लॅस्टिकचे 'ऑस्ट्रोर्टर्फ' पसरण्यात आले आहे. अलीकडे हॉकीच्या स्पर्धा नैसर्गिक हिरवळीवर न घेता त्या कृत्रिम हिरवळीवर म्हणजे ऑस्ट्रोर्टर्फवरच घेण्याची प्रथा जगभर आहे. या कृत्रिम हिरवळीवर स्थानिक मातीचा, उन्हा-पावसाचा, दवा-बर्फाचा जाणण्याजोगा परिणाम होत नसल्याने या कृत्रिम हिरवळीवर सामने घेणे हे सामन्यातील खेळासाठी वस्तुनिष्ठ स्थिती असण्याच्या दृष्टीने सोयीचे होते. हिंदुस्थानात या ऑस्ट्रोर्टर्फची व्यवस्था या आशियाई सामान्याच्या निमित्ताने प्रथमच होत आहे. नॅशनल स्टेडियमचे प्रेक्षागार वाढविले आणि ऑस्ट्रोर्टर्फ पसरणे वगैरे आधुनिकीकरण या सान्यास मिळून जवळजवळ तीन कोटी रुपये खर्च होणार आहे. नव्या दिल्लीतील हौज खास भागातील टेनीस स्टेडियमवर असणाऱ्या हिरवळीच्या टेनीस कोर्टांमध्ये आणखी दोन नव्या कोर्टांची भर घालून एकूण ११ हिरवळीच्या कोर्टांची तरतूद करण्यात आली आहे.

प्रथम तर तालकटोरा उद्यानात बंदिस्त तलाव तैराकी स्पर्धांसाठी बांधण्याचा निवार होता पण आता अध्यायात उत्तम दर्जाचा पण लुला तलाव बांधण्यात आला आहे.

याखेरीज महिलांच्या हॉकी स्पर्धा दिल्लीत अगदी मध्यवर्तीत कॅनॉट प्लेस-

जवळ भगतसिंग मार्गावर असलेल्या शिवाजी स्टेडियमवर होणार असून त्यासाठी त्या स्टेडियमच्या क्रीडांगणात व प्रेक्षामारुत आवश्यक त्या सुधारणा केल्या गेल्या आहेत. त्याचप्रमाणे काही फुटबॉल सामने दिल्लीस फोटला मैदानाजवळ असलेल्या अंबेडकर स्टेडियममध्ये होणार असल्याने त्याच्याही क्रीडांगणात व प्रेक्षामारुत आवश्यक त्या सुधारणा केल्या जात आहेत. पुढसवारी म्हणजे अश्वारूढ क्रीडास्पर्धांसाठी निक्कसन रेंजवर हर्वक्ष प्रेक्षामार सिद्ध आहे. बंदुकीच्या पिस्तुलाच्या नेमबाजीस्पर्धां तुषलकाबाद रेंजवर होणार आहेत. शिवाय सोईसाठी, बोट बल्हविण्याच्या स्पर्धां जयपूरच्या रामगड सरोवरात व शिडाच्या बोटोंच्या स्पर्धां मुंबईच्या बंदराजवळ अरबी समुद्रात होणार आहेत.

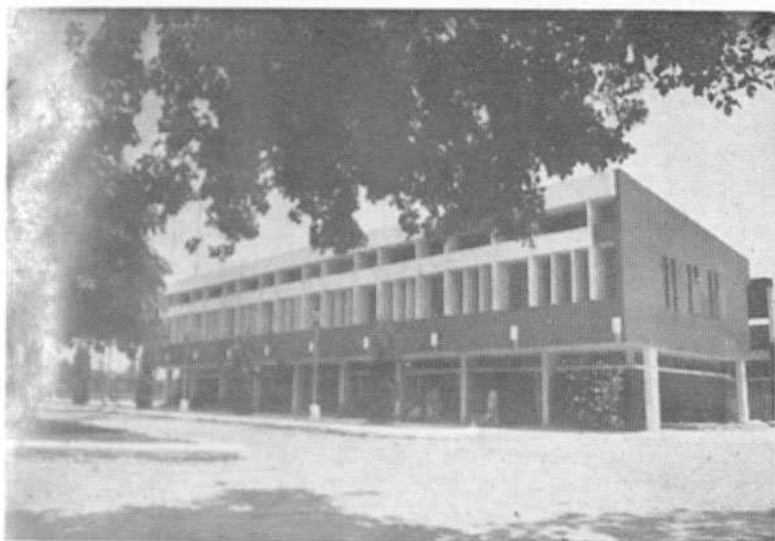
जेथे जेथे स्पर्धा, सामने होणार आहेत तेथे तेथे कालमापनासाठीची, अंतर मोजण्याची वगैरे यंत्रे, गुणफलक इत्यादी सर्व शक्यतो अत्याधुनिक साधनेच वापरली जाणार आहेत.

नवव्या आशियाई सामन्यांसाठी होणारे आणखी एक महत्वाचे बांधकाम म्हणजे खेळाडूंच्या निवाससाठी उभारण्यात येत असलेले 'एशियाड ग्राम'. येथे सहा हजार खेळाडूंची, त्यांच्या व्यवस्थापकांची, शिक्षकांची केवळ राहण्या-जेवण्याचीच सोय नसेल तर, त्यांच्या सरावासाठी आवश्यक ती क्रीडांगणे, व्यायामशाला या ग्रामात उपलब्ध असतील. जीवनावश्यक वस्तूंची, औषधांची दुकाने, ढरगाळथे, मनोरंजनस्थाने इत्यादी सर्व प्रकारची सोय या 'एशियाड ग्रामात' असेल. या सिद्धतेचा खर्च अर्धमासे २० कोटी रुपये वा त्याहूनही अधिक येईल.

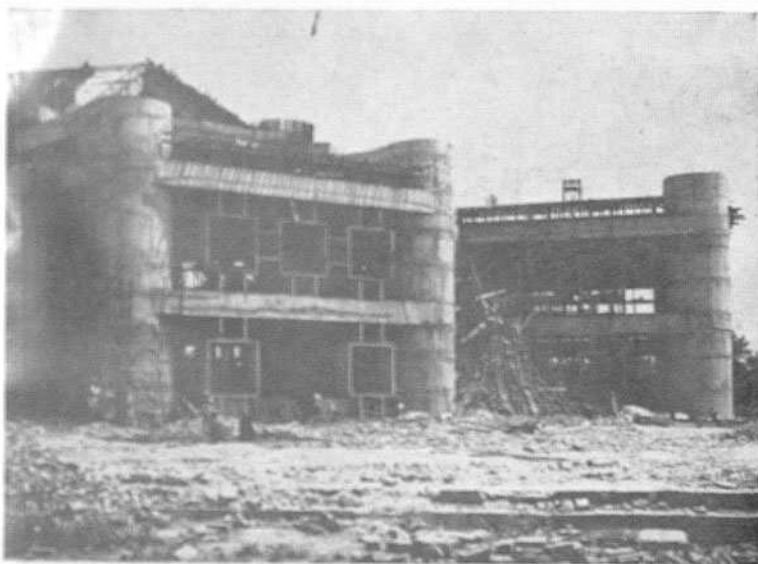
हे खर्चाचे आकडे पाहता हा काहीतरी भयंकर खर्च भारतासाठी गरीब देश करित आहे अशी प्रथमदर्शनी समजूत होणे शक्य आहे. परंतु या विषयाचा सम्यक विचार केला तर मात्र ही केवळ गैरसमजूत असल्याचेच लक्षात येईल.

कोणत्याही विषयावर वादंग मात्र शकतो किंबहुना तो लोकशाहीत आवश्यकच आहे अशी काही असामींची समजूत असल्यानेच की काय पण हे नववे आशियाई सामने आणि त्यावर होणारा खर्च यावरही बरेच वाद झाले. या वादात अनेक संपोबूद्ध राजकारणीही भाग घेते झाले.

नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा १९८२च्या अखेरीस होणाऱ्या असल्या तरी त्यांना आमंत्रण दिले गेले ते मात्र १९८२ साली असलेल्या सरकाराच्या आधीच्या सरकारच्या काळात. त्यानंतरच्या राजकीय उलथापालथीत या आशियाई सामन्यांच्या तयारीच्या कार्याकडे जवळजवळ पूर्णतः दुर्लक्षच झाले. १९८०च्या जानेवारी महिन्यात जे सरकार स्थापन झाले त्याच्यापुढे या सामन्यांची तयारी दोन वर्षांत करण्याचा व आवश्यक ती सारी मदत करण्याचा प्रश्न होता. हे सामने भारतात नकोत असे म्हणणे त्या सरकारास अशक्यच होते, कारण एकदा दिलेले आमंत्रण भारताने किंवा कोणत्याही राष्ट्राने परत घेतले असता त्या राष्ट्रानेच वाईट मत होण्याची शक्यता असते. शिवाय

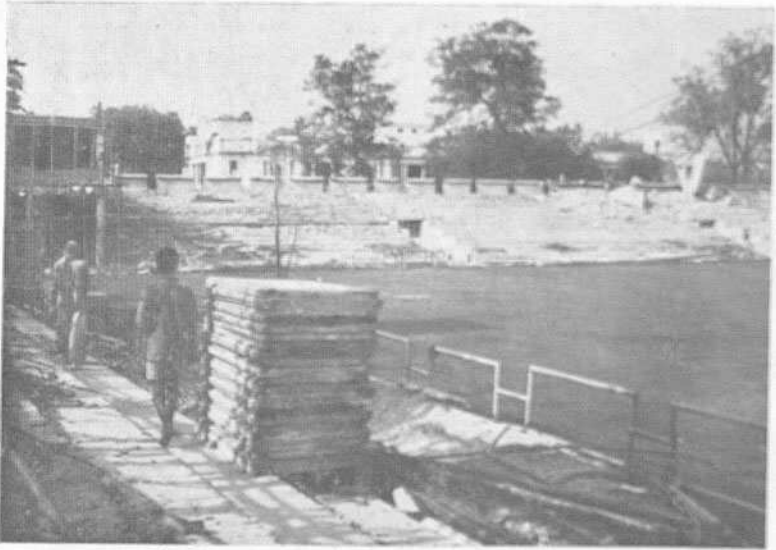
आशियाई क्रीडास्पर्धांसाठी सज्ज—
नव्या दिल्लीतील “मॉडेल टाऊन” क्रीडाप्रेक्षागृह

नव्या दिल्लीतील मथुरा रोडवरील “क्रीडामहाल (हॉल ऑफ स्पोर्ट्स)”

इंद्रप्रस्थ क्रीडाप्रेक्षागृहातील क्रीडांगणाची सिद्धता.

नव्या दिल्लीतील भगतसिंग मार्गावरोल " शिवाजी क्रीडाप्रेक्षागृह " आशियाई स्पर्धांसाठी तयार केले जात असताना

मध्या दिल्लीतील इंदूरप्रस्थ भागातील बंदिस्त क्रीडाप्रेक्षागृह

इंदूरप्रस्थ क्रीडाप्रेक्षागृहातील प्रेक्षागार

आशियातील त्यातल्या त्यात प्रगत अशा भारताने जर दिलेले आमंत्रण परत घेतले असते तर भारताने जबाबदारी टाळली असेच झाले असते.

एकदा नवे आशियाई सामने वा तत्सम सांस्कृतिक आंतरराष्ट्रीय महोत्सव आपल्या देशात करावयाचा म्हटला म्हणजे तो आपल्या देशाच्या दर्जास शोभेसाच घडविणे हेच केव्हाही इष्ट होय. भारत आर्थिकदृष्ट्या, वैज्ञानिकदृष्ट्या व सामाजिक स्वास्थ्याच्याही दृष्टीने आशियातील नवस्वतंत्र देशांत सर्वाधिक प्रगत देश आहे. त्याच्या या कीर्तीस अणुमात्रही डाग लागणार नाही अशी कळजी हे आशियाई सामने भरविताना, त्यासाठी येणाऱ्या पाहुण्यांची व्यवस्था ठेवताना घेणे हे अवश्यच होय. त्यानुसार इष्ट तो सर्व करणे अपरिहार्यच ठरते.

शिवाय हा सारा सर्व विशेषतः क्रीडांगणे, प्रेक्षागृहे आणि 'एशियाड ग्राम' यांच्या बांधणीचा सर्व हा केवळ क्रीडास्पर्धेसाठीच झालेला सर्व नव्हे. कारण ही सारी बांधकामे कायमच्या सुविधा, मालमत्ता म्हणून निरंतर उपयोगी पडणार आहेत. उदाहरणार्थ, एशियाड ग्राम ही वसाहत हे आशियाई सामने संपल्यानंतर दिल्लीतील अन्य सरकारी वसाहतीप्रमाणे राजधानीतील वाढत्या लोकसंख्येस निवासस्थाने म्हणून उपलब्ध करून दिली जाणार आहे. थोडक्यात सांगायचे तर बांधकामे, ह्या सुविधा केव्हा ना केव्हा तरी किंबहुना येत्या पाच-पंधरा वर्षांत भारताच्या राजधानीत सिद्ध केल्या गेल्याच असल्या. त्या या आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या निमित्ताने काही वर्षे आधी केल्या गेल्या इतकाच मात्र याचा अर्थ होय.

हे सारे लक्षात घेता आणि अशा प्रकारचे आंतरराष्ट्रीय क्रीडामहोत्सव, व्यापारी प्रदर्शने इत्यादी एखाद्या देशात पाच-पंचवीस वर्षांत एखादे वेळीच घडतात हेही लक्षात घेता घडला हा सर्व अवाजवी मानणे चुकीचेच ठरवे. ज्या ज्या देशात असा आंतरराष्ट्रीय महोत्सव वा ऑलिंपिकसारखे सामने घडतात तेथे तेथेही अशाच विचाराने सर्व केला जातो हीही बाब लक्षात ठेवण्याजोगी आहे. नवव्या आशियाई सामन्यासाठी केलेल्या क्रीडांगणांची, प्रेक्षागारांची तयारी दुसऱ्याही एका दृष्टीने वाजवीच ठरावी. भारत ऑलिंपिक मंडळाच्या प्रकृतकांवी इच्छा तर ऑलिंपिक सामने भारतात १९२८ साली नाही तर १९३२ साली तरी भरवावे इतकी उमेदीची, तडफेची होती. त्या काळात भारत स्वतंत्र नसल्याने ती उमेद कदाचित् अव्यवहार्य असेल. पण आता भारत स्वतंत्र झाल्यानंतर आणि त्याची सर्वांगीण प्रगती होत असता आज ना उद्या सार्वराष्ट्रीय ऑलिंपिक क्रीडास्पर्धा भारतात बोलावणे हे उचितच ठरवे. या स्पर्धांसाठी लागणारी क्रीडांगणे, प्रेक्षागारे वगैरे सारे एकदम करण्यापेक्षा टप्प्याटप्प्याने करित राहणे हेच सोईचे होय, त्या दृष्टीनेही या आशियाई स्पर्धांच्या निमित्ताने पहिले पाऊल उचलले गेले असे म्हणावयास हरकत नाही. भारत ऑलिंपिक मंडळाच्या संस्थापकांनी ऑलिंपिक सामने देशात भरविण्याचे ठरविलेले उद्दिष्ट पुरे करण्याच्या दृष्टीने पहिले पाऊल पडले पहिल्या आशियाई सामन्याच्या रूपाने. आता दुसरे पाऊल पडत आहे ते नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या रूपाने.

एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर आणि पद्धतशीर, भारताच्या सध्याच्या प्रगत अवस्थेस शोभेशा दर्जाचे असे आशियाई सामने करावयाचे तर त्यासाठी बरीच तयारी करणे आवश्यकच होय. या सामन्यांना भारतातर्फे आमंत्रण जरी जन्ता पक्ष सत्कारुद्ध अस्ताना दिले गेले तरी त्या काळात व नंतरच्या सहा महिन्यांतही या क्रीडास्पर्धांच्या तयारीच्या दृष्टीने फारसे काही घडलेच नाही असे म्हटले तरी ते वाक्ये ना ठरावे. नंतर आलेल्या सरकारने याबाबत विशेष लक्ष घातले. या स्पर्धा मोठ्या प्रमाणावर आणि भारतास आज जगात व विशेषतः विकसनशील देशांमध्ये असलेल्या विशिष्ट स्थानास शोभेशा पद्धतीने करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्याच्या अंमलबजावणीसाठी भारत सरकारने दोन महत्त्वाच्या समित्या स्थापन केल्या त्यापैकी एक मार्गदर्शक समिती (स्ट्रॅटिजिक कमिटी). या समितीशी सरकारचा प्रत्यक्ष संबंध आहे. ही केंद्रीय मंत्रिमंडळाची समिती असून तिच्यात संबंधित असे अनेक केंद्रीय मंत्री व राज्यमंत्री आहेत. या समितीच्या अध्यक्षपदी तत्कालीन शिक्षणमंत्री म्हणजेच आजचे नियोजनमंत्री श्री. शंकरराव चव्हाण हे असत. आता त्या जागी सध्याच्या शिक्षणमंत्री सौ. शोला कौल ह्या आहेत. या समितीस घोरणविषयक व आर्थिक निर्णय घेण्याचे जकड जकड सर्वाधिकार असल्याने या समितीस वारंवार सरकारी परवानगीसाठी कोठे घाब घ्यावी लागत नाही. दुसरी समिती ही खास संघटना समिती (स्पेशल ऑर्गनायझिंग कमिटी) म्हणून नेमली गेली. तिच्या अध्यक्षपदी केंद्रीय क्रीडा मंत्रालयाचे राज्यमंत्री सरदार बुटासिंग हे आहेत. तिच्या उपाध्यक्षपदी पुढील पाच जण आहेत : राज्यसभेचे माजी उपाध्यक्ष खासदार रामनिवास मिर्धा, खासदार सरदार चरणजितसिंग, भारताचे सुरसेनानी, श्री. के. शंकरन नायर, आणि श्री. उमरावसिंग. यापैकी श्री. बुटासिंग व श्री. मिर्धा हे केवळ त्यांच्या राजकीय स्थानपरत्वे या समितीत आलेले नाहीत. हे दोघेही जण त्यांच्या युवा अवस्थेत चांगले खेळाडू होते व त्यानंतर अनेक अखिल भारतीय क्रीडा-संघटनांच्या पदाधिकारपदी ते असत आले आहेत. ह्या खास समितीने त्यानंतर विषयवार अनेक समित्या नेमल्या आहेत. त्यापैकी तंत्रज्ञ समिती ही प्रत्येक स्पर्धा तंत्रज्ञ पद्धतीने पार पाडण्याची जबाबदारी संभाळेल. स्पर्धांना लागणारी उपकरणे व क्रीडासाहित्य सिद्ध ठेवणारी एक वेगळी समिती आहे. प्रत्येक स्पर्धेच्या ठिकाणी विविध अधिकारी, पंच, वृत्तपत्रे, गुणफलक इत्यादींशी परस्पर संपर्क ठेवणे ही एक किचकट व जबाबदारीची कामगिरी आहे. त्यासाठी एक स्वतंत्र 'इलेक्ट्रॉनिक समिती' नेमण्यात आली आहे. याशिवाय स्पर्धा उपसमिती, वाहतूक उपसमिती, निवास उपसमिती, वैद्यकीय सहाय्य उपसमिती, छापाई व प्रसिद्धी उपसमिती, स्वागत व यत्नमान-कृत्य उपसमिती इत्यादी १४ उपसमित्या कार्यरत झाल्या. या समित्यांचे काम एकमुठी पद्धतीने चालावे यासाठी या सर्व समित्यांच्या कचेऱ्या नव्या दिल्लीत प्रगती मैदानवरील इमारतीत ठेवण्यात आल्या.

एखाद्या महोत्सव प्रसंगाने झालेले बांधकाम हे पुढेही कसे उपयुक्त ठरते याचा

हा एक पुरावाच होय. 'प्रगती मैदान' यालाच पूर्वी प्रदर्शन मैदान (एक्झिबिशन ग्राऊंड) म्हणत असत. १९७२च्या हिवाळ्यात या मैदानात फार मोठ्या प्रमाणावर आंतरराष्ट्रीय असे व्यापारी प्रदर्शन भरविण्यात आले होते. मोठ्या अवजड यंत्रांपासून ते ग्रामोसोनातून निर्माण झालेल्या छोट्या शोभा-वस्तूपर्यंत अनेक वस्तू जगातील विकसित व विकसनशील अशा दोन्ही प्रकारच्या देशांनी या प्रदर्शनात मांडल्या होत्या. या प्रदर्शनाच्या उपयोगासाठी आंतरराष्ट्रीय महाल (हॉल ऑफ नेशन्स), आंतरराज्य महाल (हॉल ऑफ स्टेट्स्) अशा दोन खूपच मोठ्या इमारती आणि जकडजकड शंभर छोट्या इमारती व प्रदर्शनगृहे (पॅव्हेलियन्स) उभारण्यात आली. त्या वेळी अनेकानी या बांधकामावर म्हणजे त्यावर होणाऱ्या खर्चावर बरीच टीका केली होती. आज प्रगती मैदानावर प्रदर्शनाची कायमची तर सोय झालीच आहे आणि दरसाल अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शने तेथे भरत असतातही; पण या इमारतींचा आशियाई क्रीडा महोत्सवाच्या मुख्य कचेरीसारखा अनेक कार्याना उपयोग होत आहे. १९७२ मध्ये या साऱ्या बांधकामावर झालेली टीका अशा प्रकारे गैरवाजवी ठरली आहे. नव्व्या आशियाई क्रीडास्पर्धांसाठी होणाऱ्या बांधकामावरील टीकाही तशीच गैरवाजवी ठरण्याचाच संभव मान्य करावा लागेल.

यजमान राष्ट्र म्हणून भारत ही सर्व तयारी करित आहे. पण प्रत्यक्ष नव्व्या आशियाई सामन्यांवर नियंत्रण आशियाई क्रीडा संघटनेचे राहिल. ही संघटना म्हणजेच एशियन गेम्स फेडरेशन. ही १९५१ साली पहिल्या आशियाई सामन्यांच्या नंतर लगेचच स्थापन करण्यात आली. तिच्या नियामक मंडळावर म्हणजे कौन्सिलवर प्रत्येक समासद राष्ट्रास तीन प्रतिनिधी नेमता येतात. त्यातूनच कार्यकारी मंडळ व अन्य समित्या निवडल्या जातात. सामान्यतः जेथे आशियाई क्रीडास्पर्धा होतील त्या राष्ट्रातील व्यक्तींची निवड या संघटनेच्या अध्यक्षपदी व विटणीस - सजिनदार या दोन पदांवर केली जाते. हे पदाधिकारी त्यानंतरच्या आशियाई स्पर्धा पु-या होईतो अधिकारावर राहतात.

या संघटनेच्या नियामक मंडळाने २६ नोव्हेंबर १९८१ रोजी नव्या दिल्लीत झालेल्या त्यांच्या सभेत एक महत्वाचा निर्णय घेतला आहे. त्या निर्णयानुसार आता या संघटनेचे नामांतर होणार आहे. तिचे नाव आता 'ऑलिंपिक कौन्सिल ऑफ एशिया' असे करण्यात येणार आहे. जुन्या एशियन गेम्स फेडरेशनची अखेरची सभा नव्या दिल्लीत ५ डिसेंबर १९८२ रोजी म्हणजे नव्व्या आशियाई क्रीडास्पर्धा संपताच होणार आहे.

या नामांतरामुळे या संघटनेचा आणि त्याबरोबरच आशियाई क्रीडास्पर्धांचा दर्जा थोडासा उंचावला जावा अशी अपेक्षा आहे. युरोपीय क्रीडास्पर्धा या सार्वराष्ट्रीय ऑलिंपिक क्रीडास्पर्धांची चाचणी वा पूर्वतयारी अशा स्वरूपाची मानली जाते आणि त्यात सहभागी होण्यासाठी युरोपीय राष्ट्रांत जिद्दीने स्पर्धा होतात. तसेच आशियात घडवणे हा

या नामांतरामागील एक अव्यक्त पण सर्वज्ञात हेतू आहे. तो सिद्ध होणे अखेर प्रत्यक्ष आशियाई क्रीडास्पर्धेच्या दर्जावर म्हणजेच एकूण आशियातील क्रीडाक्रीडारूपावर, क्रीडासाधनांच्या प्रगतीवरच अवलंबून राहिल.

एकीकडे आशियाई क्रीडास्पर्धा या कायमच्या चालू राहाव्या व स्थिर व्हाव्या यासाठी जबाबदार संघटनात्मक व्यवस्था होत असताच प्रत्यक्षात आठ आशियाई स्पर्धा झाल्या. त्यांत भाग घेणाऱ्या देशांची लेखाईची संख्या वाढत गेली.

* * *

आठ आशियाई स्पर्धातील भारताचे यशापयश

पहिल्या आशियाई सामन्यांत सहा क्रीडा-प्रकारांतील पंचाक्षर स्पर्धांत अकरा राष्ट्रांतील सहशो स्त्री-पुरुष उमेदवारांनी भाग घेतला. त्यात जपानने २४ तर भारताने १६ सुवर्णपदके मिळविली. त्यात एक वैशिष्ट्य असे होते की, जपानने मिळविलेल्या २४ सुवर्णपदकांपैकी २० फेडबल अथलेटिक्समधील

होती, आणि त्यापैकी ११ पुरुषांनी तर ९ महिलांनी जिंकली होती. आश्चर्य असे की, जपानला तैराकीमध्ये मात्र एकही पदक मिळू शकले नाही. १०० मीटर्स अंतर १०.८ सेकंदांत तोडून भारताचा लेखी पिंटो हा आशियातील सर्वांत द्रुतगती पुरुष ठरला. इराणचा पराभव करून भारताने फुटबॉलचे पदकही मिळविले. ज्यामध्ये भारताला कोठलेही पदक मिळाले नाही असा कोठलाच क्रीडाप्रकार त्या वेळी राहिला नाही. इराणने भारोत्तोलन (वजन उचलणे) या क्रीडास्पर्धाप्रकारात ७ सुवर्णपदके मिळविली. त्यांच्या एम नामदज्यो याने एकूण ७०० पौंड वजन उचलून बॅटमवेट या विभागात जागतिक उच्चोक्त प्रस्थापित केला.

दुसरी आशियाई क्रीडास्पर्धा १९५४मध्ये फिलिपिन्सची राजधानी मॅनिला येथे झाली. आठ क्रीडाप्रकारांतील सत्याहत्तर स्पर्धांत मिळून अठरा देशांच्या १,०२१ क्रीडापटूंनी भाग घेतला. भारतात झालेल्या पहिल्या स्पर्धांत दुचाकी स्पर्धा होत्या. त्या मॅनिलाला नव्हत्या. परंतु कुस्ती, मुष्टियुद्ध, बंडुकीची नेमबाजी हे तीन प्रकार दुसऱ्या आशियाई क्रीडास्पर्धेत समाविष्ट झाले. नेपाळ, इराण यांनी प्रत्यक्ष भाग घेतला नाही. परंतु हँगकॉंग, इजरेल, दक्षिण कोरिया, मलेशिया, उत्तर वॉर्निओ, पाकिस्तान, विएतनाम, कोरुचिया आणि तैवान हे नऊ देश या स्पर्धेत नव्याने सहभागी झाले. १८ सुवर्णपदके जिंकून जपान पुन्हा एकदा उच्च स्थानावर राहिला. दिल्लीच्या आशियाई स्पर्धेत चौथ्या क्रमांकावर आलेल्या फिलिपिन्सने स्वदेशात झालेल्या, दुसऱ्या आशियाई स्पर्धेत १४ सुवर्णपदके जिंकून दुसरे स्थान प्राप्त करून घेतले. त्यामुळे भारत तिसऱ्या क्रमांकावर पसरला. त्यावेळीच्याच पाकिस्तान, तैवान, इजरेल, ब्रह्मदेश,

सिंगापूर यांचे क्रमांक ओळीने लागले. उरलेल्या अकरा देशांना एकही सुवर्णपदक मिळाले नाही.

तिसरी आशियाई क्रीडास्पर्धा जपानची राजधानी टोकियो येथे १९५८मध्ये झाली. तेरा क्रीडाप्रकारांतील १११ स्पर्धांमध्ये मिळून २० देशांच्या १,४०० खेळाडूंनी या स्पर्धेत भाग घेतला. नेपाळ आणि इराण हेही टोकियोच्या स्पर्धेत सहभागी झाले होते. हॉकी, हिरकळीबरील टेनिस, टेबल टेनिस, बॅड्मिंटॉन या खेळांचा नव्याने समावेश झाला आणि दुचाकी-स्पर्धांनी पुनःप्रवेश मिळविला. ६७ सुवर्णपदके मिळवून जपान पुन्हा एकदा म्हणजे ओळीने तिसऱ्यांदा आशियाई क्रीडास्पर्धेत सर्वोच्च स्थान मिळविता झाला. त्याच्या खालोखाल आलेल्या फिलिपिन्सने केवळ ८ व सुवर्णपदके मिळविली. पहिल्या व दुसऱ्या क्रमांकातील हा फरक जपानचे अष्टव्य किती व्यापक व ठाम होते ते दर्शवितो. फिलिपिन्सच्या खालोखाल दक्षिण कोरिया, इराण, तैवान, पाकिस्तान, भारत, विएतनाम, ब्रह्मदेश व सिंगापूर यांचे त्या ओळीने क्रम लागले. याचा अर्थ भारत आता सातव्या क्रमांकापर्यंत वसरला. भारताच्या हट्टीने समाधानाची गोष्ट इतकीच की, मिल्खासिंग याने २०० मीटर्स व ४०० मीटर्स या दोन्ही शर्यतीत सुवर्णपदके मिळविली. इतकेच नव्हे तर २१.६ सेकंद आणि ४७.०० सेकंदे असे दोन नवे विक्रम अनुक्रमे २०० मीटर्स व ४०० मीटर्स अंतरां घडवण्यात त्याने केले. परंतु या आशियाई स्पर्धेत भारतास एक मोठा धक्का बसला. ह्या आधी ३० वर्षे हॉकी या खेळात सान्या जगात सम्राट असलेला भारत या वेळी अंतिम सामन्यात पाकिस्तानचा पराभव करू शकला नाही. दोघांचे शून्य गोल होऊन बरोबरी झाली. पण एकूण या आशियाई सामन्यात दोघांनी केलेले गोल व दोघांवर झालेले गोल यांच्या हिशोबात सुवर्णपदक पाकिस्तानला मिळाले. या टोकियो येथील आशियाई क्रीडास्पर्धेचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे २६ मैल ३८५ यार्ड एवढ्या अंतराच्या म्हणजे मॅरेथॉन स्पर्धेस तिच्या सान्या मार्गावर कधी नव्हे इतके प्रेक्षक होते. निदान वीस लाख स्त्री-पुरुषांनी ही स्पर्धा पाहिली असावी असा अंदाज आहे.

चौथी आशियाई क्रीडास्पर्धा इंडोनेशियाची राजधानी जकार्ता येथे १९६२ साली झाली. तेरा क्रीडा प्रकारांतील १११ स्पर्धांत मिळून वीस देशांच्या १,५०० क्रीडापटूंनी या वेळी भाग घेतला. एकाही खांब्याचा आधार नसून एक लाख प्रेक्षक बसतील एवढ्या आकाराचा असलेला स्टेडियम हे या आशियाई स्पर्धेचे एक आकर्षण ठरले. इंग्लंड आणि तैवान या दोन देशांशी इंडोनेशियाचे राजनैतिक संबंध नसल्याने त्यांना या आशियाई स्पर्धेत भाग घेता आला नाही. आधीच्या तीन आशियाई स्पर्धा-प्रमाणेच या चौथ्या स्पर्धेतही जपाननेच सर्वोच्च स्थान जिंकले. भारत थोडा वर आला. म्हणजे तिसऱ्या आशियाई स्पर्धेत त्याला सातवे स्थान मिळाले होते तर या वेळी तिसरे स्थान मिळाले ! पण जपानने ७१ सुवर्ण, ५६ रौप्य व १९ कांस्य पदके पटकाविली, तर भारताने मात्र केवळ १० सुवर्ण, १२ रौप्य व १० कांस्य इतकीच मिळविली. पंजाबचा

मालवा, महाराष्ट्राचे मानवी माने आणि गणपत आंदळकर या कुस्तिगीरांनी भारतास तीन सुवर्णपदके मिळवून दिली. अन्य कुस्तिगीरांनी मिळून रौप्य, कांस्य वगैरे नऊ पदके मिळविली. १० हजार मीटर्स पळण्याची शर्यत जिंकून त्रिलोकसिंगने सुवर्णपदक मिळविले, तर मोहिंदरसिंग व मिल्सासिंग यांनी अनुक्रमे १५०० मीटर्स व ४०० मीटर्स अंतराच्या शर्यतीत सुवर्णपदके मिळविली. ४×४०० या टप्प्याच्या शर्यतीत (रीले रेसमध्ये) भारताने सुवर्णपदक मिळविले. त्यामुळे एकूण ॲथलेटिक्समध्ये भारताचा क्रमांक दुसरा लागला. अखेरच्या सामन्यात दक्षिण कोरियाचा पराभव करून भारताने फुटबॉलचे सुवर्णपदक पुनरपि मिळविले. पण हॉकीचे सुवर्ण पदक त्याला मिळविता आले नाहीच. या खेळी तर अंतिम सामन्यात पाकिस्तानने भारताचा दोन गोलसनी पराभव केला. मुष्टियुद्धाच्या लाईटवेट विभागात पद्मभवशहुरमल याने सुवर्णपदक तर मिळविलेच पण “आशियातील सर्वोत्कृष्ट मुष्टियुद्धा” म्हणूनही त्याचे नाव घोषित करण्यात आले.

पाचवी आशियाई क्रीडास्पर्धा १९६६च्या अखेरीस थायलंडची राजधानी बँकॉक येथे झाली. तेरा क्रीडाप्रकारातील १४० स्पर्धा मिळून १८ देशातील १,९४५ स्त्री-पुरुष खेळाडूंनी या स्पर्धांत भाग घेतला. सुवर्णपदकांपैकी ७७ पदके जिंकून जपानने आणखी एकदा आपले अष्टम्व सिद्ध केले. त्या खालोखाल क्रम मिळविलेल्या थायलंडने केवळ १३ सुवर्णपदके मिळविली. हे लक्षात घेता जपान क्रीडाक्षेत्रात इतर आशियाई राष्ट्रांच्या क्वितीतरी पुढे असल्याचेच एकदा नव्हे, दोनदा नव्हे तर अता पाचव्यांदा सिद्ध झाले. पाचव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेत भारताचा पाचवा क्रमांक आला. त्यास ७ सुवर्ण, ३ रौप्य व ११ कांस्य मिळून एकूण २१ पदके मिळाली. थायलंड व मलेशिया यांनी याहुन अधिक पदके मिळवून तिसरा व चौथा क्रमांक मिळविला. भारताच्या खालोखाल खालील राष्ट्रे या ओळीने क्रमांक मिळविली झाली : इराण, इंडोनेशिया, फोर्मोसा, इजरेल, फिलिपिन्स, पाकिस्तान आणि ब्रह्मदेश. भाग घेतलेल्यापैकी सिंगापुर, दक्षिण कोरिया, विएतनाम, सिलोन, हाँगकाँग, अफगाणिस्थान आणि नेपाळ या राष्ट्रांना एकही पदक मिळविता आले नाही. ६ फूट ८.७५ इंच इतकी उंच उडी मारून धीमसिंगने भारतास उंच उडीचे सुवर्णपदक मिळवून दिले. ८०० मीटर्स अंतर एक मिनिट व ४९.४ सेकंदे इतक्या वेळात तोडून बुगेश्वर बरआ या भारतीय स्पर्धकाने सुवर्णपदक तर जिकलेच पण नवा आशियाई उच्चोक्त प्रस्थापित केला. जोगिंदरसिंगने गोळाफेक (शॉटपट) या स्पर्धेत सुवर्णपदक मिळविले. पण त्याचा पराक्रम अपेक्षेहून काहीसा कमी पडला. त्याने गोळा १६.२२ मीटर्स एवढ्याच अंतरावर फेकला. ही उणीव प्रवीणकुमार याने भरून काढली. या ६ फूट ७ इंच इतक्या उंचीच्या खेळाडूने याळी (डिस्कस) ४९.६ मीटर्स इतक्या अंतरावर फेकून नवा आशियाई उच्चोक्त प्रस्थापित केला. मुष्टियुद्धाच्या हेवीवेट विभागात हवासिंग याने भारतास सुवर्णपदक मिळवून दिले. पण भारताच्या हॅप्टीने सर्वांत महत्त्वाचा

विजय ठरला तो हॉकीमध्ये. अंतिम सामन्यात पाकिस्तानचा पराभव करून सुवर्णपदक जिंकून भारताने आधीच्या दोन आशियाई स्पर्धांतील पराजयाचे उद्रेक फाटले ! पण बॅंकोकच्या आशियाई क्रीडास्पर्धेतील भारताच्या दृष्टीने अत्यंत खेदाची गोष्ट अशी की कुस्तीमध्ये भारतास एकही सुवर्णपदक मिळाले नाही !

सहाव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा दक्षिण कोरियात ब्यंगयाच्या ठरल्या होत्या. पण सोळा महिन्यांनंतर त्याने आमंत्रण परत घेतले. एशियन गेम्स फेडरेशनच्या एप्रिल १९६८च्या सभेत या प्रश्नाचा विचार झाला. दुसरे कोणीच यजमानपद स्वीकारण्यास पुढे आले नाही. तेव्हा बॅंकोकला या स्पर्धा भरवाव्या असा विचार पुढे आला आणि काही काळ विचार करून थायलंडने यजमानपद पत्करलेही. त्यामुळे १९७०च्या आशियाई क्रीडास्पर्धाही बॅंकोक येथेच झाल्या. ॲथलेटिक्स, तराकी, भारोत्तोलन, दुचाकी स्पर्धा, कुस्ती, बंदुकीची नेमबाजी, बॅडमिंटन, हॉकी, फुटबॉल, व्हॉलीबॉल, बास्केट बॉल आणि होडी क्लहविणे (रोईंग) या १३ प्रकारांतील मिळून १९४ स्पर्धांत १८ राष्ट्रांतील २,००० खेळाडूंनी भाग घेतला. व्हॉलीबॉल व बॅडमिंटन वगळता बाकी साऱ्या क्रीडाप्रकारांत भारत सहभागी होता. या वेळी ॲथलेटिक्समध्ये भारतीय खेळाडूंचा पराक्रम बराच बरा झाला. या क्रीडाप्रकारात सर्वश्रेष्ठ ठरलेल्या जपानने १९ सुवर्ण, ७ रौप्य, ७ कांस्य पदके मिळवून ३३ पदके मिळविली, तर त्या खालोखाल म्हणजे ४ सुवर्ण, ५ रौप्य आणि ५ कांस्य मिळून १४ पदके भारताने मिळविली. पण एकूण सर्व क्रीडाप्रकारांतील पदकांच्या हिशोबात मात्र भारताचा पाचवा क्रमांक लागला. कारण त्यास केवळ २५ पदकेच मिळाली (६ सुवर्ण, ९ रौप्य, १० कांस्य). प्रवीण-कुमाराने स्वतःच्या उच्चांकात सुधारणा करून नवा आशियाई उच्चांक याव्हीफेकीत निर्माण केला. तो ५२.३२ मीटर्स हा होय. जोगिंदरसिंग याचा गोळाफेकीतील पराक्रम या वेळी अपेक्षेनुसार झाला. त्याने गोळा १७.०९ मीटर्स फेकून सुवर्णपदक तर मिळवलेच, पण नवा आशियाई उच्चांकही प्रस्थापित केला. या म्हणजे बॅंकोक येथील, सहाव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांना भारताच्या क्रीडा-इतिहासात एक आगळे स्थान द्याव्यास हवे. या स्पर्धेत भारतीय महिलांनी अंतरराष्ट्रीय स्पर्धेत प्रथमच सुवर्णपदक जिंकले. चंदीगडची कमलजित संधू हिने ४०० मीटर्स धावण्यात हे सुवर्णपदक मिळविले. तिने हे अंतर ५७.३ सेकंदात तोडले. तिची खरी स्पर्धा झाली ती तवानची ची चेंग या खेळाडूशी. पहिल्या २०० मीटर्सपर्यंत ची चेंग पुढे होती. त्यानंतर घकल्यान वा अन्यथा, तिच्या एका गुंडण्यात तिला वेदना होऊ लागल्या आणि कमलजित पुढे निघून गेली. हा पराभव ची चेंगला काहीसा लजण्याजोगाच होता, कारण तिच्या या स्पर्धेतील अन्य पराक्रमांमुळे तिला या क्रीडास्पर्धेतील सर्वोत्कृष्ट महिला ॲथलेटिस्ट हा मान मिळाला होता. १०० मीटर्सचे अंतर ११.६ सेकंदात घडून तिने नवा आशियाई उच्चांकही त्यापिला होता. कुस्तीच्या १०० किलोग्रामखालील वजन गटात बंदगीराम याने सुवर्णपदक जिंकले. १६.११ मीटर्स इतकी उंची मारून मोगिंदरसिंगने तिहेरी उंचीचे

(ट्रिपल जंपचे म्हणजे हॉप, स्टेप अँड जंपचे) सुवर्णपदक जिंकून नवा आशियाई विक्रम केला. हवासिगने पुन्हा एकदा मुष्टियुद्धात हेवीवेट गटात सुवर्णपदक जिंकले. तरीही भारतावर एक दुःखाचा प्रसंग आलाच. हॉकीत त्याने पाकिस्तानकडून मार खावा, आणि फुटबॉलमध्ये त्याला केवळ तिसऱ्या क्रमांकावर समाधान मानावे लागले.

सातव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा या इराणची राजधानी तेहरान येथे १९७४मध्ये झाल्या. त्यात १६ क्रीडाप्रकारांतील १२२ स्पर्धांत मिळून २५ देशांतील ३,००० स्त्री-पुरुष क्रीडापटूंनी भाग घेतला होता. आशियाई क्रीडास्पर्धेत सर्वाधिक सुवर्णपदके आपल्या यत्नीत टाकण्याची, सर्वश्रेष्ठ ठरण्याची आपली चाल जपानने याही वेळी पुढे चालूच ठेवली. त्याने ६५ सुवर्णपदके जिंकली तर त्या खालोखाल ठरलेल्या चीनने ३१ व त्याबाबत तिसऱ्या क्रमांकावर आलेल्या इराणने २९ इतकीच सुवर्णपदके जिंकली. भारताचा क्रमांक पुन्हा एकदा सातव्या क्रमांकापर्यंत खाली आला. त्याने केवळ ४ सुवर्ण, १२ रौप्य आणि १२ कांस्य पदके मिळविली. दशस्पर्धांसमूह (डेकॅथ्लन) यात विजयसिंग चौहान याने ७,३७५ गुण मिळवून सुवर्णपदक तर मिळविलेच पण नवा आशियाई उच्चांकही प्रस्थापित केला. केरळचा टी. सी. योहानन याने ८०७ मीटर्स इतकी लांब उडी मारून सुवर्णपदक मिळविले आणि नवा आशियाई उच्चांक केला. भीरामसिंग याने ८०० मीटर्सची धाव १ मिनिट ४७.५७ सेकंदांत पुरी करून सुवर्णपदक जिंकले आणि नवा आशियाई उच्चांकही केला. भारताचे या स्पर्धांतील चौथे सुवर्णपदक शिक्नायसिगने मिळविले. ५००० मीटर्सचे अंतर १४ मिनिटे २०.५ सेकंदांत तोडून त्याने हा मान मिळविला. त्याने १० हजार मीटर्सच्या शर्यतीत रौप्य पदकही मिळविले. या आशियाई क्रीडास्पर्धांत हॉकीचे सुवर्णपदक पाकिस्तानने आपल्याकडे राखले व भारतास केवळ रौप्य पदकावर स्वतःचे संतुष करून घ्यावे लागले.

आठवी आशियाई क्रीडास्पर्धा डिसेंबर १९७८ मध्ये पुनरपि बँकॉक येथेच झाली. १९ क्रीडाप्रकारांत मिळून १८५ स्पर्धांत २१ देशांतील ३,००० स्त्री-पुरुष सहभागी झाले. या स्पर्धांचे एक वैशिष्ट्य असे की येथे आशियाई उच्चांकाची जणू बरसात झाली. (हे उच्चांक आशियाई उच्चांकाच्या तक्त्यात दिले आहेत.) अँथलेटिक्समध्ये १५०० मीटर्स, ४०० मीटर्स हर्डल्स, ३००० मीटर्स अडथळ्याची शर्यत (स्टीपल चेंस), लिदेरी उडी, काठीची उडी (पोलव्हॉल्ट), भालाफेक, हातोडा फेक या पुरुषांच्या सात बाबींत आणि ८०० मीटर्स; ४×१०० मीटर्स टप्प्याची शर्यत, उंच उडी, थळाफेक आणि गोळाफेक या महिलांच्या पाच बाबींत मिळून एकूण १२ नवे उच्चांक प्रस्थापित झाले. त्याप्रमाणेच तेराकी (पोहणे) या क्रीडाप्रकारात २०० मीटर्स मुक्त रीती (फ्री स्टाईल), २०० मीटर्स मोल हात (ब्रेस्ट स्ट्रोक), १०० मीटर्स पाठीवर (बॅक स्ट्रोक), २०० मीटर्स वैयक्तिक विविध रीती (मिश्ले) आणि ४०० मीटर्स वैयक्तिक विविध रीती, या पुरुषांच्या पाच बाबींत आणि २०० मीटर्स

मुक्त रीती, १०० मीटर्स बटरफ्लाय; १०० मीटर्स पाठीवर, ४x४०० मीटर्स विविध रीती संघ स्पर्धा आणि उंचावरील फळीवरून खुर मारणे या महिलांच्या सहा बाबीत आशिवाई उच्चार्क झाले.

* * *

राष्ट्रीय क्रीडाधोरण हवेच !

नवक्या आशियाई क्रीडास्पर्धांसाठी प्रत्येक क्रीडांगणावरील स्पर्धेच्या कामाची आणि त्या स्पर्धेसाठी येणाऱ्या खेळाडूंनासाठीच्या सुविधांची तयारी केल्यानंतर आपल्या देशाच्या राजधानीत होणाऱ्या या स्पर्धांत आपल्या भारतीय खेळाडूंचा पराक्रम चांगला बघावा अशी कोणाचीही स्वाभाविकच इच्छा असणार. परंतु ती फलद्रूप होईल अशी लक्षणे मात्र फारशी दिसत नाहीत. पहिल्या आशियाई सामन्यांपासून नंतरच्या सात सामन्यांचे निकाल पाहता भारताचे या स्पर्धांतील पराक्रम सुधारण्याऐवजी हळूहळू कमीकमी होत असल्याची लक्षणे दिसतात आणि गेल्या वर्षी भारतात झालेल्या महत्त्वाच्या स्पर्धा पाहता भारत नवक्या आशियाई स्पर्धांत काही विशेष पराक्रम करील असे मानणे माहितगार तरी घाटपांचे मानत आहेत. या आधीच्या आठ आशियाई स्पर्धांचे निकाल पाहिले, तर एक हॉकी वगळता बाकी अमुक एका खेळात, क्रीडाप्रकारात वा एखाद्या क्रीडाप्रकाराच्या अमुक एक विभागात वा क्जनगटात भारत हमखास वा निदान वारंवार जिंकतो असे काही म्हणता येत नाही. नवक्या आशियाई स्पर्धांत एकुळात भारताचा क्रमांक तिसरा, चौथा लागला तरी खूप झाले असाच माहितगारांचा होरा दिसतो. गेल्या वर्षांच्या जूनमध्ये टोकियो येथे झालेल्या ऑथलेटिक्सच्या स्पर्धांत जपानने १९ सुवर्ण पदके, २० रौप्य पदके, आणि १५ कांस्य पदके मिळून एकूण ५४ पदके मिळवली. त्यांच्या लागोलागल चीनने ११ सुवर्ण, ४ रौप्य आणि २ कांस्य पदके मिळवली. तर भारताने त्या लागोलागल पण ५ सुवर्ण, ५ रौप्य आणि ९ कांस्य इतकीच पदके मिळवली. शिवाय नवक्या आशियाई स्पर्धांत पाकिस्तान, उत्तर कोरिया हे देश सहभागी होत आहेत. हे लक्षात घेता तर भारताच्या पराक्रमाबद्दल फार आशा करणे आशाळभूतपणाचेच ठरण्याचा धोका आहे. अन्य खेळांमध्ये एक महिलांची हॉकी आणि कदाचित पुरुषांची कुस्ती व हॉकी वगळता अन्य कोणत्याच खेळात फार काही स्त्रीचे यश मिळू शकेल असे गेल्या काही महिन्यांत झालेल्या राष्ट्रकुल स्पर्धांती अंतरराष्ट्रीय सामन्यांच्या निकालाकडे पाहता वाटत नाही.

खेळाव्याचे ते केवळ यशासाठी नव्हे तर सहभागाच्या क्रीडानंदासाठी हे जरी खरे

असले तरी व्यवहारात "आपला" संघ, "आपले" खेळाडू जिकावेत असेच कोणा-लाही वाटणे स्वाभाविक आहे.

भारताची ही इच्छा फलद्रूप होणे कठीण गोष्ट दिसते. याचा विचार करू जता या देशात खेळांची सातत्याने तयारी पडत नाही, केवळ एन वेळची घाबपळ, घडपड यांवर विसंबून यशाची आशा केली जाते, असे दिसते. उंचउंच मोपुरे, मंदिरे, गुरूद्वारे, मशिदी, मनोरे यांच्या बांधणीसाठी मुक्किल्यात असलेल्या भारताला, कळस उंच ह्या तर पाया रुंद, खोल व मजबूत असावा लागतो हे माहीत असावयास हवे. पण, क्रीडाक्षेत्रात मात्र पायावाचूनच यशाचा कळस उंच उभारता येईल अशा समजुतीने गेली ३० वर्षे भारतात घडपड चालू असावी असे वाटते.

याबाबत एक उदाहरण प्रस्तुत लेखकास जरूर आढवते. १९५७-५८ मध्ये भारताच्या जिमनेस्टिक्स संघाला प्रशिक्षण देण्यासाठी दोन शिक्षक सोव्हिएट युनियनकडून आणविण्यात आले होते. ही व्यवस्था "राजकुमारी अमृत कौर क्रीडाशिक्षण योजने" नुसार चालली होती. त्या काळी या क्रीडाप्रकारात सोविएट युनियन अग्रगण्य होते आणि त्यांनी प्रा. जिझरॉफ आणि बर्दीव हे दोन खरोखरच निष्णात असे शिक्षक भारतात धाडले होते. त्यांच्या विद्यार्थ्यांत जे भारतीय होते त्यांत दिल्लीचा शामलाल हा त्या वेळाचा शालेय विद्यार्थी वगळता बाकी सारे लष्कराच्या शारीरिक शिक्षण विभागातील जवान होते. एक तर यावरूनच लष्कराबाहेर अन्यत्र भारतात जिमनेस्टिक्स हा क्रीडाप्रकार विशेष चालत नसावा हे उघड दिसते. ही परिस्थिती आजही फारशी बदललेली नाही. त्या सोविएट शिक्षकांच्या मताने त्यांचे विद्यार्थी अशा वयाचे होते की त्यांना नव्याने मुडांत घालणे कठीण, जकडजकड अशक्यच होते. शिवाय, हे प्रशिक्षण चालू झाल्यानंतर असे ध्यानात आले की, या भारतीय खेळाडूंना काही मूलभूत गोष्टी माहीत नव्हत्या, कारण त्या आधी शिकवलेल्याच नव्हत्या. अखेर या दोन सोविएट शिक्षकांनी "अमृत कौर योजने"स सादर केलेल्या अहवालात असे स्पष्टपणे नमूद केले की, उपलब्ध खेळाडूंना काही-तरी करून जगजेते बनविणे संभवत नाही. भारतासारख्या प्रचंड देशात हजारो शाळकरी मुलांना त्या त्या क्रीडाप्रकारांचे शिक्षण देण्यास प्रारंभ केला तरच भक्कम पाया घातला जाऊन त्यातून काही वर्षांनंतर आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे खेळाडू निर्माण होऊ शकतील अशी शिफारस त्यांनी केली. त्या वेळी या सोविएट शिक्षकांशी बोलत असता त्यांनी सहज असे सांगितले की, त्यांचा देश ऑलिंपिक स्पर्धांत हिरकळीवरील हॉकीत १९८० साली भाग घेऊ इच्छितो व त्या दृष्टीने "अज्ञापासून" तयारी सुरू होत आहे. तयारीसाठी सोविएट युनियनने त्या वेळी म्हणजे १९५८च्या सुमारास उत्तम भारतीय हॉकी शिक्षक मुहाम सोविएट युनियनमध्ये नेले. काही वर्षांत त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली आपल्या देशात हॉकी शिक्षक तयार केले. या सोव्हिएट शिक्षकांनी अधिक शिक्षक तयार करावे, त्यांनी अधिक शिक्षक तयार करावेत व त्या पद्धतीने १९८०च्या सुमारास सोविएट युनियनमध्ये अर्धा लाखपर्यंत तरुण शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थी रोज नियमाने

हॉकीचा सराव व अभ्यास करीत असतील अशी ही त्यांची तयारीची योजना होती. याचा अर्थ असा की शास्त्रशुद्ध व सतत हॉकीचे शिक्षण घेणारे हजारो खेळाडू वीस-बावीस वर्षांत तयार करावेत व मगच अतिराष्ट्रीय स्पर्धेत सहभागी व्हावे अशी ही सोविष्टत युनियनची क्रीडाक्षेत्रातील एकूण व्यवस्था होती. याउलट भारतात तेव्हापासून जकडजकड आतापर्यंत, आधी कळस व मग पाया रे, या उलट्या गंगेच्या प्रकाराने क्रीडाक्षेत्रात यश मिळविण्याची झटपट रंगारी धडपड दिसते.

भारताच्या क्रीडाव्यवस्थेत दुसरा एक दोष आढळतो तो असा की, खेळाडूंचे प्रत्यक्ष पद्धतशीर, नियमाने सतत शिक्षण हे सर्व देशभर चालविण्याएवजी मुख्यतः सफरकत आणि काही अगदी थोड्या महाविद्यालयपटूंतच मात्र ते आढळते. त्यामुळे चुकीच्या पद्धतीने खेळापेच्या सक्ती लागलेले असे खेळाडू प्रशिक्षणास उपलब्ध होतात. त्यांच्या त्या चुकीच्या सक्ती काढून टाकून त्यांना शास्त्रशुद्ध खेळायला शिकविणे स्वाभाविकच अत्यंत कठीण होते. अनेक तज्ज्ञ माहितीगारांशी वेळावेळी झालेल्या संवादा-करून त्यांच्यात एका गोष्टीबद्दल पूर्ण सहमत आढळले. अगदी प्राथमिक शाळेतच मुलांमुलींना विविध क्रीडाप्रकारांचे, खेळांचे शास्त्रशुद्ध शिक्षण देण्याची सोय होऊन त्या सोयीचा फायदा लागो मुलांमुलींना मिळाला तरच त्यातून अतिराष्ट्रीय दर्जाचे खेळाडू निर्माण होऊ शकतील, असे हे एकमत होय.

तसे पाहिले तर हे मत नव्याने प्रतिपादले जात आहे अशातला भाग नाही. प्रांतिक स्वायत्ततेच्या काळापासून या मताला कामदोपत्री, समित्यांच्या अहवालानून पाठिंबा आढळतो. उदाहरणार्थ, त्या वेळच्या मुंबई प्रांताच्या पहिल्या खेर मंत्रिमंडळाने स्वामी कुवलयांनंद यांच्या अध्यक्षतेलाली १९३७ साली नेमलेल्या शारीरिक शिक्षण समितीने आपल्या अहवालत ज्या शिफारशी केल्या आहेत त्याही शाळांतूनच शारीरिक शिक्षणास, क्रीडाशिक्षणास महत्त्व देण्याच्या तत्वावर आधारलेल्या आहेत. पण दुर्दैवाची गोष्ट अशी की, त्या समितीच्या शिफारशीची आजही म्हणावी तशी अंमलबजावणी झालेली नाही. प्रत्येक प्राथमिक व दुय्यम शाळेस पुरेसे क्रीडांगण हवेच ही कुवलयांनंद समितीची शिफारस स्वीकारली गेली. पण त्या नियमास जकड जकड प्रत्येकच शाळा अपवाद करण्यात आली. असे अपवाद करणे अजूनही चालूच आहे. शाळेतील मुलांना क्रीडांगणच नसेल तर ती खेळणार तरी कोठे आणि त्यातून चंगले खेळाडू निर्माण होणार तरी कसे ? त्यामुळे अखेर नवव्या आशियाई सामन्यांच्या निमित्ताने ह्या सामन्यांच्या बाबत होत असलेल्या चर्चेत पुनरपि प्रत्येक शाळेतला क्रीडांगण असावे असे प्रतिपादन करण्याचा प्रसंग कायमच राहिला आहे.

भारतातील ऋतुचक्र लक्षात घेता साधारणपणे नैऋत्य मान्सूनचा पाऊस संपल्या-नंतरचा म्हणजे दिवखळपाचा काळ शारीरिक शिक्षण, क्रीडाशिक्षण या दोन्हीस योग्य होय. पण नेमक्या त्याच वेळी शालेय आणि महाविद्यालयीन वार्षिक परीक्षांचे वेध लागतात. परिणामी शैक्षणिक वर्षाच्या पहिल्या सहामासहीत पावसामुळे क्रीडाशिक्षण संभवत

नाही व दुसऱ्या सहामाहीत वार्षिक परीक्षेचे वेध लागल्यामुळे शारीरिक शिक्षणाकडे, क्रीडाशिक्षणाकडे पुरेसे लक्ष जात नाही. ही वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन ती बदलण्याचे म्हणजेच शालेय व महाविद्यालयीन वार्षिक परीक्षा या मोसमी पावसाळा संपताच व क्रीडाशिक्षणास योग्य असा हिवाळा हे शालेय, महाविद्यालयीन वर्षांचे पहिले सत्र असे करण्याची शिफारस कुवलयानंद समितीने केली होती. हा बदल टप्प्याटप्प्याने कसा करावा हेही त्यांनी सुचविले. पण गेल्या ४५ वर्षांत त्या दृष्टीने काही हालचाल झालेलीच नाही असे म्हणणे वाजवी ठरणार आहे.

कुवलयानंद समितीच्या एका शिफारशीची तर जणू काही ठरवून केल्यासारखी थट्टा सर्वत्र झाली. या शिफारशीच्या अनुषंगाने शारीरिक शिक्षण सर्व शाळांतून सक्तीचे व्हावयाचे होते. कागदावर ते तसे झालेही. पण व्यवहारत ते असूनही नसल्यासारखेच होते. एकतर वैयक्तिक शिफारस, विद्यार्थी व विद्यार्थिनींनी लाब राहणे वगैरे कारणांनी या सक्तीपासून विद्यार्थ्यांना माफी देण्याची चाल आहे. शाळा अगर महाविद्यालये जितके दिवस भरतील तितके दिवसही शारीरिक शिक्षणाचे तास नसतात. महाविद्यालयातून तर संबंध वर्षात मिळून अदमास ६०-६५ इतके दिवसच शारीरिक शिक्षणाचे तास होतात व त्यास अनुपस्थित राहिले असता वर्षाच्या शेवटी १०-२० रुपये दंड भरून मोकळे होता येते. हाच प्रकार बहुधा सगल्या भारतभर या ना त्या प्रकारे चालू आहे. शारीरिक शिक्षण, व्यायाम ही एक दैनंदिन शिस्त आहे हे विसरून शिक्षण संस्थातील शारीरिक शिक्षण या “सक्तीच्या” विषयाची अशी हेडसाईड झाल्यानंतर विद्यार्थी, विद्यार्थिनी यांच्या मनात शारीरिक शिक्षणाबद्दल उपकृत असलेली भावना नाहीशी होऊन त्या जागी शारीरिक शिक्षण, व्यायाम किंबहुना एकूण क्रीडांगण यांबद्दल जर अनादर निर्माण झाला तर त्यांना दोष देण्याऐवजी, त्यांच्यात हा अनैसर्गिक बदल घडवून आणणाऱ्या शिक्षणव्यवस्थेसच व शिक्षकांसही दोष द्यावयास ह्या.

शिक्षकांस दोष द्यावयास ह्या असे म्हणण्यास भरपूर वाव आहे. जी मंडळी स्वतःच्या विद्यार्थिदशेत वा युवावस्थेत स्वतः नियमाने कोणताच खेळ खेळत नव्हती, व्यायाम करित नव्हती अशी मंडळी चार-सहा महिने वा फार तर वर्षभर एखाद्या संस्थेत दाखल होऊन शारीरिक शिक्षण-शिक्षक म्हणून बाहेर येऊ शकतात. त्याभाषिकच ते विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना क्रीडा-कौशल्य तर सोडाच पण साधे व्यायामही नीट शिकवू शकत नाहीत. खोटी नाणी खऱ्या नाण्यास नाणेबाजारातून बाहेर फेकतात. तद्गतच हे नकळी शारीरिक शिक्षण-शिक्षक चांगल्या व्यायामपटूंना, खेळाडूंना, व्यायाम-शिक्षकांना, क्रीडाशिक्षकांना शैक्षणिक जगतातून पिटाळून लाकतात असा गेल्या ४० वर्षांत अनुभव आलेला आहे. ज्या कोणास पुढे शालेत वा महाविद्यालयात शारीरिक शिक्षण-शिक्षक व्हावयाचे आहे वा क्रीडा-शिक्षक व्हावयाचे आहे त्यास शिक्षक होण्याच्या अभ्यासक्रमास प्रवेश देण्यापूर्वी, तो त्यापूर्वी स्वतः या ना त्या खेळात निदान आंतरमहाविद्या-

खपीन दर्जाच्या सामन्यात, स्पर्धात सहभागी होत असे ना याची खात्री करून घेतली पाहिजे. ज्याचा त्याच्या बाल्यावस्थेपासून क्रीडांगणाशी आपुलकीचा संबंध नाही असा माणूस पंचविशीत गेल्यानंतर ठाकून-ठोकून त्याचा क्रीडाशिक्षक बनविणे आणि रेड्याचे दूध काढणे यात काही फरक नाही. शाळा-महाविद्यालयात शारीरिक शिक्षणाची दुरुवस्था तर आहेच पण क्रीडाविभागाची यातूनही अधिक वाईट स्थिती आहे. पुणे, मुंबई, नागपूर अशा मोठ्या शहरातील महाविद्यालयांना अथवागत उपकरणांच्या व्यायामशाळा (जिमने-शिमम्स) आहेत. या महाविद्यालयातील विद्यार्थी रोज काही ना काही खेळ खेळावयाचे म्हणतील तर सान्या तर सोडाच पण निम्म्या विद्यार्थ्यांनाही पुरतील एवढी क्रीडांगणे महाविद्यालयांजवळ नाहीत, शाळांजवळही नाहीत. आहेत त्या क्रीडांगणांची निगा राखली जाते असे म्हणणेही कठीण आहे. अशी स्थिती असता म्हणजे देशातील बालक-बालिका व युवक-युक्ती यांच्या शारीरिक शिक्षणाची, क्रीडाविकासाची काही म्हणण्याजोगी पद्धतशीर सोयच नसता खेळाडू निर्माण व्हावे कोठून ?

स्वातंत्र्यानंतर ३५ वर्षांनीही अशी दुरुवस्था वेपव्याचे कारण शोधू जता असे दिसते की, आपल्या राष्ट्रस क्रीडाविव्यक धोरणच नसल्याने त्या क्षेत्रात कोणीही काहीही करावे व त्याला कोणत्याही प्रकारचे धोरणात्मक बंधनच नसावे असे अराजक माजले आहे. कुवलयानंद समितीपासून आजपर्यंत निर्माण झालेल्या राजकुमारी अमृत कौर क्रीडा प्रशिक्षण योजना, नंतरची भारतीय पातळीवरची आणि राज्य पातळीवरची क्रीडा-मंडळे, त्यांचे अद्यवाल या सान्यांनून केवळ देशाच्या क्रीडाविव्यक आकांक्षा व्यक्त केल्या जायत. पण त्या साधारण्य कशा याचा ठाम आराखडा सापडत नाही. याचे कारण क्रीडा-प्रगल्भताची दिशा, त्यामागील विचार हे कोठेही ठामपणे कागदोपत्री दाखल नाही. भारतीय ऑलिंपिक मंडळाचे संस्थापक ज्याअर्थी केवळ चार महिन्यांत दहा हजार सदस्य नोंदवतात त्या अर्थी देशात ऑलिंपिक चळवळ, क्रीडाचळवळ ही व्यापक, आमजनतेची, सर्व नागरिकांची व्हावी असा त्यांचा हेतू दिसतो. १९५१मध्ये पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धांना पंडितजींनी दिलेला संदेश या सामन्यांची उद्दिष्टे अधिक स्पष्ट करतो. या ना त्या संपाने वा खेळाडूने जिकणे एवढाच क्रीडास्पर्धांचा हेतू नसून राष्ट्रातील सर्व नागरिकांचे व विशेषतः युवक-युक्तींचे आरोग्य सुदृढ व्हावे हा क्रीडास्पर्धांचा हेतू भारताचे पहिले पंतप्रधान सांगतात. याचाच अर्थ राष्ट्रीय क्रीडा-प्रयत्न हे प्रचंड व्यापक प्रमाणावर व सर्व नागरिकांच्यासाठी आणि सर्व नागरिकांकडून व्हावेत असा फार व्यापक दृष्टिकोन पंडितजी सांगून गेले आहेत. भारतीय ऑलिंपिक मंडळाचे संस्थापक व पंडित नेहरू या दोघांनीही सांगितलेले हे उद्देश लक्षात ठेवून देशाचे क्रीडा विषयक राष्ट्रीय धोरण निश्चित करणे कठीण असू नये. तरीही ते अद्याप घडलेले नाही हेही तितकेच खरे.

राष्ट्रीय क्रीडा-धोरण मुक्रर केले असता राष्ट्राच्या क्रीडांगणावरील प्रयत्नास, मेहनतीस एक ठाम दिशा तर प्राप्त होईलच, पण देशास परवडण्याजोगा असा कालवद्द

कार्यक्रम ठरविणेही शक्य होईल. एकदम सान्याच खेळांना हात घालणे देशास आज तरी परवडणार नाही हे उघड आहे. पण एकदा राष्ट्रीय धोरण ठरले म्हणजे राष्ट्राच्या सार्वजनिक खजिन्यातून, राष्ट्राच्या अन्य कुवतीतून प्रथम कोणत्या खेळांना, क्रीडा-प्रकारांना कसकसे उत्तेजन द्यावे हे ठरविता येईल. असे काही ठरविणे अमत्याचे आहे. नाही तर टेनिस, गोल्फ, बॅडमिंटन असे देशातील दोन-तीन टक्के लोकांनाही परवडू न शकणारे खेळ आणि ॲथलेटिक्स, भारतीय पद्धतीचे का होईना जिम्नेस्टिक्स असे मूलभूत स्वरूपाचे व सामान्य नागरिकासही परवडण्याजोगे खेळ या दोन्हीकडे सारख्याच दृष्टीने पाहिले जाऊन त्यावर सारखाच खर्च केला जाण्याचा धोका उभा राहिल; किंवा राहिला आहे. सरजामशाही, साम्राज्यवादी युग संपल्यानंतर म्हणजेच आधुनिक औद्योगिक युगात व तज्जन्य समाजरचना निर्माण झाल्यानंतर पुढे आलेला कोणताही देश जो एक खेळ खेळत नाही व म्हणून जगातील केवळ पाच-सातच देशात खेळला जातो तो क्रिकेट या नावाचा एक कालाचा अपव्यय करणारा व म्हणून कोणाही राष्ट्रास व विशेषतः विकसनशील, गरीब राष्ट्रास न परवडणारा खेळ क्रीडाक्षेत्राच्या डोळ्यावर वसविण्याचा प्रयत्न काही हितसंबंधी करित असताना. पुण्या-मुंबईसारख्या ठिकाणी शाळा-महाविद्यालयांना क्रीडांगणे नाहीत. गावात धावण्या-पळण्याची सोय असलेली क्रीडांगणे नाहीत, असलेल्या तालमी एखाद्या रस्ता-बंदीसारख्या कारणाने आकुंचित होत आहेत आणि तरीही क्रिकेटसाठी आणि केवळ क्रिकेटलाच उपयोगी पडतील असे स्टेडियम बांधले जात आहेत. विंक्लडन येथे भरणारे टेनिस या नावाच्या खेळाचे धंदेवाईक खेळाडूंनाही खुले असणारे सामने भारतीय प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचविण्यास “दूरदर्शन”ला सवड व पैसा आहे. पण राष्ट्रीय हॉकी स्पर्धा वा राष्ट्रीय तैराकी, ॲथलेटिक्स, जिम्नेस्टिक्स हे खेळांच्या खेळी व पूर्णतः दाखविण्यास दूरदर्शनला सवड होते नाही. मग आंतर-विद्यापीठ क्रीडास्पर्धा ते थोडेच प्रक्षेपित करणार ? वस्तुतः सर्वसामान्य जनांस परवडण्याजोगे आणि पैसा, क्रीडांगण या सान्या दृष्टीने सार्वजनिक संस्थांना परवडणारे असे ज खेळ आहेत त्यातील कौशल्याचे, विविध प्रकारचे शिक्षण देण्यास “दूरदर्शन”सारखे माध्यम वापरता येईल. पण त्याऐवजी “दूरदर्शन”चे क्रीडाप्रेम केवळ श्रीमंतांना प्रिय असणाऱ्या व देशास न परवडणाऱ्या खेळांना प्रसिद्धी देण्यातच व्यतीत होते. या बाबतीत वृत्तपत्रेही तशीच दिसतात. भारतातील राज्यातील आंतरजिल्हा स्पर्धापेक्षा कितीतरी जास्त जगता ते इंग्लंडातील अंतरपरगणा क्रिकेटला वाहून टाकतात. भारतीय भाषांतील वृत्तपत्रांपैकी काही, थोडे अपवाद सोडता, इतरांना तर क्रीडाखाते, क्रीडावृत्तसंपादक वगैरे काहीही नाही ! या सान्याचे कारण असे की राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी जो सर्वांगीण प्रयत्न चालू आहे त्यामध्ये क्रीडाक्षेत्राचे नेमके स्थान काय, त्याचे नेमके कर्तव्य काय, हे निश्चित झालेले नाही. राष्ट्रीय क्रीडाधोरण राष्ट्राने म्हणजे संसदेने निश्चित केल्यावाचून ही स्थिती बदलण्यास वैचारिक बैठकच उपलब्ध होणार नाही.

नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांमुळे जे काही वाद, चर्चा सुरू झाल्या त्यांमध्ये अनेक ठिकाणी अनेक माहितगार कार्यकर्त्यांनी एक तक्रार ठामपणे केली. ती अशी की, विविध खेळांच्या ज्या राष्ट्रीय संघटना आहेत त्या सान्याच आपापल्या कर्तव्यात म्हणजे आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे खेळाडू तयार करण्याच्या बाबतीत पूर्णतः अयशस्वी ठरल्या आहेत. ही तक्रार खोटी आहे असे म्हणण्यासही फारसे कोणी धजावले नाही. राष्ट्रीय संघटनांची अशी स्थिती का बघावी, हा सारा प्रश्न आहे. गेल्या ३०।४० वर्षांत या संघटनांचे नेतृत्व ज्या व्यक्तींनी केले त्यांपैकी काही अतज्ञ, स्वार्थी अशा होत्याही. पण त्याबरोबरच क्रीडाक्षेत्राची सेवा हेच आपले जीवन कर्तव्य मानणाऱ्या अशाही अनेक व्यक्ती या संघटनांत, त्यांच्या राज्य शाखांत, जिल्हा शाखांत होत्या हेही विसरून चालणार नाही. अशा चांगल्या व्यक्तींच्या कार्यालाही त्यांना अगेक्षित इतके यश देऊ नये असे का बघावे ? याचे एक कारण असे दिसते की, या सान्या कार्यकर्त्यांच्या दृष्टीसमोर काहीएक, शास्त्रशास्त्र पडतीने ठरलेला असा राष्ट्रव्यापी कार्यक्रम नव्हता. त्यामुळे या राष्ट्रीय क्रीडा-संघटनांतील चांगल्या कार्यकर्त्यांचा, सद्गतेतून केलेला प्रयत्नही दिशाहीन ठरला. परिणामी, एकदा वापरलेली म्हण पुन्हा वापरायची तर, खोटी नाणी खऱ्या नाण्यास नाणे-बाजारालून पिटाळून लावतात, तसेच चांगले कार्यकर्ते सम्यक् धोरणा-अभावी कुंठित झाल्याने संघिसाधू, स्वार्थसाधू, मंडळीचे फावणे अशी स्थिती निर्माण झाली. म्हणजे राष्ट्रीय क्रीडा-संघटना आणि त्यांच्या राज्य शाखा, जिल्हा शाखा, तालुका शाखा अपेक्षेप्रमाणे कार्य करावयास हज्या असतील तर या सर्वांच्यापुढे एक ठाम राष्ट्रीय क्रीडाधोरण आणि राष्ट्रीय क्रीडा-कार्यक्रम असावयास हवा.

क्रीडाक्षेत्राचे राष्ट्रीय जीवनातील महत्त्व वारंवार सांगितले जाते. किंबहुना ते वारंवार सांगितले गेल्यामुळेच त्याबद्दल 'अतिपरिचयात् अक्ला' अशी काहीशी स्थिती होऊन बसते. पण गेल्या सात-आठ दशकांत ऑलिंपिक सामन्यांत कोणत्या देशाने कसकसे विजय मिळवले, त्यामागे त्यांच्या प्रयत्नांचे वैशिष्ट्य काय होते असे पाहिले असता ऑलिंपिकमधील यश आणि त्या त्या राष्ट्रांचे त्या त्या वेळेचे सर्वांगीण, सम्यक् विकासयत्नांतील यश यांचे अद्भुत नाते असावे असे दिसते. हे स्वाभाविकच होय, कारण क्रीडाक्षेत्रावरील यशासाठी, त्यांच्या तयारीसाठी बरीच शास्त्रीय, वैज्ञानिक आणि संवट-नाहक प्रगती, सिद्धता असावी लागते. हे लक्षात घेता क्रीडाक्षेत्र हे केवळ लहान मुलांनी बागडण्यासाठी वा प्रौढांनी एक गंतव, करमणूक म्हणून पाहण्याची चीज ठरू नये. राष्ट्रांच्या सर्वांगीण विकासाचा एक अविभाज्य भाग किंबहुना त्या विकासास आवश्यक असा अविभाज्य भाग म्हणून क्रीडाक्षेत्राकडे पाहवयास हवे. आधुनिक जगात तसे पाहिले जातेही. सोविएत युनियनमध्ये नागरिकांसाठी ज्या सुविधा पुरविणे शासन-संस्थेवर बंधनकारक आहे त्यांमध्ये क्रीडा-सुविधांचा समावेश आहे. त्याचे अनुकरण अन्य काही प्रगतिशील राष्ट्रांनी केले आहे. चीनमध्ये कारखान्यांतूनच शारीरिक शिक्षणाची, क्रीडांगणाची व्यवस्था केली जाते. आधुनिक भारताने क्रीडाक्षेत्रा-या

विकासात मागे पडून चालणार नाही. हे लक्षात घेता राष्ट्रीय क्रीडा-धोरण ठरविले ही कोणा खेळाडूवर उपकार करण्याची बाब या शिळीप्यांच्या फावल्या वेळात करण्याचे काम असे मानता कामा नये. म्हणूनच संसदेने धोरणनामा स्वीकारून या ठराव करून जसे राष्ट्रीय औद्योगिक धोरण ठरविले तसेच संसदेने क्रीडा-धोरण ठरविले पाहिजे आणि त्यानंतर केंद्रीय व राज्य सरकारे, त्याचप्रमाणे जिल्हा परिषद, ग्रामपंचायत वगैरे विकेंद्रित सत्तास्थाने आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील सर्व संस्था यांनी त्या राष्ट्रीय धोरणानुसार आपआपले क्रीडा कार्यक्रम, क्रीडा-सहायाचे कार्यक्रम वगैरे ठरविले पाहिजेत व अमलात आणले पाहिजेत. तसे झाल्यासच मात्र केवळ भीमंतांना आवडणाऱ्या खेळांचे क्रीडाक्षेत्रावर वर्चस्व, त्याला सार्वजनिक माध्यम साधनांचा पाठिंबा वगैरे आज दिसणाऱ्या विकृती नाहीशा होऊ शकून देशातील क्रीडाक्षेत्र पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी १९५१ मध्ये अपेक्षित्याप्रमाणे उपयुक्त ठरू शकेल.

राष्ट्रीय क्रीडाधोरणाच्या अभावी विविध खेळांच्या राष्ट्रीय संघटना सर्वस्वी दुर्बल व अकार्यक्षम झालेल्या दिसतात. वस्तुतः आशियाई क्रीडास्पर्धांची व्याख्या, त्यासाठी लागणारे पंच, वेळाधिकारी वगैरे विशेषज्ञ आणि शेंकडो स्वयंसेवक तयार करणे, संघटित करणे वगैरे सारे या संघटनांनी आपण होऊन करावयास हवे. त्याऐवजी सरकारने अनौपचारिक का होईना पण हस्तक्षेप करून त्यासाठी नेमलेल्या समित्यांना हे करावे लागले आणि त्यासाठी सैन्यदलाची व त्याचे मार्गदर्शन असलेल्या एन. सी. सी.-सारख्या दलांची मदत घ्यावी लागली आहे. खेळांच्या राष्ट्रीय संघटनांचे दीर्घत्व एवढ्यावरच थांबले नाही, तर आशियाई स्पर्धांत भाग घेणाऱ्या भारतीय खेळाडूंची, संघांची प्रशिक्षणाची शिबिरे भरविण्यातही आशियाई स्पर्धांसाठी असलेल्या समितीस पुढाकार घ्यावा लागला आहे. राष्ट्रीय क्रीडा-संघटना अशा दुबळ्या असण्याचे एक कारण म्हणजे त्यांच्या राज्य शाळा, जिल्हा शाळा, शहर शाळा, तालुका शाळा अशा सुदृग् व सतत कार्यरत असलेल्या संघटनांच उभ्या राहिल्या नाहीत. हे पाहता राष्ट्रीय क्रीडाधोरणाची व त्याच्या अंमलबजावणीची गरज प्रकर्षाने जाणवते.

संसद-सदस्यांच्या क्रीडामंचाने अलीकडेच पुढाकार घेऊन राष्ट्रीय क्रीडा-धोरण शक्य तो तातडीने ठरविण्याचे आवाहन सरकारला केले आहे. त्याचा पाठपुरावा संसद-सदस्य हिरीरीने करीत राहतील तर त्यांना यश येणे अवघड ठरू नये.

राष्ट्रीय क्रीडाधोरण ठरणे वगैरे काहीसं गुंतागुंतीचे व म्हणून किचकट काम चालू असताच, त्याला चालना मिळत असताच दुसरे एक काम सर्व शहरांतून, गावांतून सामान्य नागरिकांनी हातात घेण्याची आवश्यकता आहे. आजही शाळांना, महाविद्यालयांना तर सोडाच पण एकूण गावांना, शहरांना क्रीडांगणे नाहीत, अशी स्थिती आहे. मुला-मुलींना, युवकांना खेळांसाठी तर क्रीडांगणे हवीच, पण अन्य नागरिकांनाही काही नाही तरी साधे फिगरक्यास जाण्याचा व्यायाम घेण्यासाठी क्रीडांगणे हवीच. बसेस, ट्रॅक्स इत्यादी वाहनांमुळे हवेत प्रदूषण झेत असता ते कमी करण्यासाठी मोकळ्या वागा

शहरात, गावात विशेषतः मोठ्या राजवजलेल्या शहरात असाव्यास हळ्यात. आज त्या आढळत नाहीत. ठिकठिकाणी छोटी छोटी क्रीडांगणे झाली असता ही उणीव भरून निघू शकेल. त्यासाठी नागरिकांनीही, विशेषतः क्रीडाप्रेमी, व्यायामप्रेमी आणि प्रदूषण-प्रतिबंधक मोहिमेत रस असलेल्या नागरिकांनी, नगरपालिका, महानगरपालिका वगैरे स्थानिक स्वराज्य संस्थांवर दडपण आणून ठिकठिकाणी क्रीडांगणे, निदान मोकळ्या जागा, अंगणे ठेवण्याची, राखण्याची जबाबदारी या स्थानिक संस्थांकडून पार पाडून घ्याव्यास हवी. हे काम राजकारणातील किंबहुना सर्व मतेभेदांच्या अतीत असे आहे. ते उभारीने करण्याची एक मोहीम आत्ताक्यास हवी.

नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा भारताच्या राजधानीत भरल्याने क्रीडा, खेळ या जीवनाच्या अल्पदयक अंगाबद्दल ज्ञान होणे जरी नाही तरी एक उत्साहाची लोट उमळणे त्यामाफिक आहे. त्या उरसाहाचे स्वरूप तेरड्याचा रंग तीन दिवस असे फसवे ठरल्यास नको असेल तर राष्ट्रीय क्रीडा-धोरण व कालवद्ध राष्ट्रीय क्रीडा-विकास कार्यक्रम ठरविणे राष्ट्रनेत्यांना, समाजनेत्यांना भाग पाडण्यास आणि ठिकठिकाणी मोकळ्या जागा, अंगणे, क्रीडांगणे राखण्यासाठी दडपण स्थानिक स्वराज्य संस्थांवर आणण्यासाठी, अशा दोन जन-चळकळी मुरू व्हाव्यास हळ्यात. त्या तशा झाल्या तरीही नवव्या आशियाई क्रीडा स्पर्धा आपल्या देशात भरविण्याच्या खटाटोपाला इष्ट ते फल आले असे होईल.

हे इष्ट फल मिळवलेच पाहिजे ते केवळ काही आंतरराष्ट्रीय स्पर्धांत विजय मिळविण्यासाठी नव्हे तर सभ्यत् जीवन-विकासाचा एक अमेय भाग म्हणूनच. व्यायाम, खेळ यांमुळे प्रकृती चांगली राहून आजारी पडण्याची शक्यता कमी होते आणि आजारी पडले असता पुन्हा पूर्ववत होण्याचा काळ कमी होतो. त्यामुळे आजारी-पगामुळे काम झाले नाही असे होण्याची शक्यता कमी होते. विकसनशील देशांत किंबहुना कोणत्याही देशात कामगारांच्या, कर्मचाऱ्यांच्या आजारीपणामुळे काम कमी होणे, उरपादन कमी होणे कधीच परवडणारे नसते. हे लक्षात घेता जनतेतील, तिच्या सर्व विभागातील आजारपण कमी होणे ही राष्ट्रीय गरज होय. हे ओळखूनच आजारपण-प्रतिबंधक (प्रिव्हेंटिव्ह) वैद्यकास राष्ट्रीय वैद्यक योजनेत खास स्थान दिले जाते. व्यायाम, खेळ यांच्याकडेही आजारपण-प्रतिबंधक वैद्यकाचा एक नैसर्गिक व म्हणून त्यातल्या त्यात सोपा, स्वस्त व अधिक खात्रीचा मार्ग म्हणून पाहिले जाते. याचाच अर्थ असा की आम जनतेला, प्रत्येक नागरिकाला, स्त्री-पुरुषाला व्यायामाची, खेळाची संधी देणे, त्यासाठी आवश्यक त्या सुविधा उपलब्ध करून देणे यामध्ये क्रीडाप्रेमीयांइतकाच आरोग्य मंत्रालयास किंबहुना एकाच सरकारास रस असाव्यास हवा. भारत सरकारास हा विचार तल्लतः तरी संमत असावासे दिसते, कारण घरवी त्यात स्वतंत्र "क्रीडा मंत्रालय" सप्टेंबर १९८२ च्या प्रारंभी निर्माण केले गेले ते केले गेले नसते.

मजबूत शरीरात लंबीर मन, ही म्हण अनेक दृष्टींनी मार्गदर्शक ठरावी. शरीर

मजबूत असेल तर माणसाचा आत्मविश्वास वाढतो. किंबहुना 'लाघ मारीन तिथे पाणी काढीन' अशी रंग त्याच्या मनात निर्माण होते ही रंग हाच प्रयत्नवादाचा आधारस्तंभ असतो. विकसनशील देशांत, ज्या देशांला प्रयत्नवादी पराकाष्ठा करून प्रगत देशांच्या बरोबरीस याव्याचे आहे, पुढे जाव्याचे आहे अशा देशास अशी रंग प्रत्येक नागरिकाच्या ठिकाणी असणे आवश्यकच होय. भारत हा देश अन्य परतंत्र देशांप्रमाणे त्याच्या पारतंत्र्याच्या काळात सर्वांघांने मागे पडला. हा मागासपणा काढून टाकून प्रगती साधायच्याची तर, प्रयत्नवादास एक विलक्षण स्थान भारतीय जनतेत असावयास हवे. त्यासाठी आत्मविश्वास निर्माण व्हावा म्हणूनही, मजबूत दारीरात खंबीर मन, या म्हणीचाच अवलंब करावयास हवा. त्यामुळे सर्व नागरिकांस व्यायामाच्या, खेळाच्या सुविधा पुरविण्यास नियोजन मंत्रालयास किंबहुना उत्पादकता वाढीत रस असलेल्या सर्वच मंत्रालयांना रस असावयास हवा.

क्रीडास्पर्धा हा व्यायामाचा, क्रीडासरावाचा, अभ्यासाचा एक मनोरंजक असा अविभाज्य भाग होय. स्पर्धा म्हटली की कधी यश व कधी अपयश या दोन्हीचीही मनात तयारी ठेवावी लागते. प्रतिस्पर्धी चांगला खेळला, त्याने अधिक वा अधिक पद्धतशीर सराव केला असल्याने त्याची तयारी चांगली होती व म्हणून तो जिंकला, तर त्यामुळे आपण हरल्याचे दुःख करीत, जेत्याच्या नावाने बोटे मोडीत बसण्यापेक्षा प्रतिस्पर्ध्याच्या गुणांचे, कर्तव्याचे कौतुक करून त्या प्रतिस्पर्ध्यापासून शिकण्याची प्रवृत्ती केवळ स्पर्धेनून आणि विदोषतः क्रीडास्पर्धेनूनच निर्माण होऊ शकते. ही प्रवृत्ती ही निरोगी, सुसंस्कृत मनाचे लक्षण होय. असे मन सामूहिक कार्यात अत्यंत उपयुक्त असते. त्यामुळे राष्ट्राचा मानसिक, सांस्कृतिक विकास करण्याची जबाबदारी स्वीकारलेल्या शिक्षण मंत्रालयास क्रीडास्पर्धांना उत्तेजन देण्यात ल्यास रस असावयास हवा.

अशाप्रकारे एकूण सरकारने म्हणजेच ते प्रतिनिधित्व करीत असलेल्या एकूण समाजानेच व्यायाम, खेळ, क्रीडाप्रकार यांच्या विकासास प्रोत्साहन देणे हे आपले कर्तव्यच मानावयास हवे. हे कर्तव्य पार पाडाव्याचे तर त्याची कक्षा केवळ मूठभर श्रीमंत, सुलक्ष्ण अशा लोकांपुरती वा नागरी स्त्री-पुरुषांपुरती मर्यादित ठेवून चालणार नाही हे उघड आहे. भारतात तर सत्तर टक्के नागरिक ग्रामीण भागात, खेडोपाडी, डोंगरी भागात राहणारे आहेत. त्यांच्यासाठीही व्यायामाची, खेळाची शास्त्रशुद्ध व पद्धतशीर संघटित अशी सेवा-सुविधा उपलब्ध असली पाहिजे. सत्सर्वीस मैलांच्या म्हणजे मॅरेथॉन स्पर्धेत वा डोंगर-दऱ्यांतून धावण्याच्या (क्रॉसकंट्री) स्पर्धेत शहरातील सुलक्ष्ण युवकांहून काटक शेतकरी, आदिवासी अधिक चांगले पराक्रम करू शकतील असे मानावयास विविध देशांतील आणि भारतातील क्रीडतिहास सांगतो. १९२०च्या अँटवर्प येथील ऑलिंपिक स्पर्धेमध्ये मॅरेथॉन शर्यतीत एकोगिंसावे आलेले आणि इंग्लंडात १० मैली शर्यतीतून त्या वेळी नाकळौकिक मिळविलेले श्री. चौमुळे हे ग्रामीण भागातीलच होते. मोठ्या नद्याकाठीचे वा सागरकिनारीचे लोक त्यांना नीट शिकविल्यास चांगले

पोहणारे होऊ शकतील. १९८२च्या त्रिस्वेन येथील राष्ट्रकुल क्रीडास्पर्धांत भारतास मिळालेल्या पाच सुवर्णपदकपैकी चार व एकूण पदकपैकी बहुतांश कुस्तीत मिळाली. यावरूनही जो लेळ या ना त्या रूपात पण सर्वत्र, खेडोपाडी, कडवाकपारी पिढ्यान्पिढ्या लेळ्या मेळा त्यातच यश त्यातल्या त्यात अधिक सुलभ असल्याचेच सिद्ध होते.

व्यायाम, कसरतीचे व्यायाम, मैदानी लेळ यांचे सर्वांगीण महत्त्व लक्षात घेता त्यांच्या संबंधाने ठाम राष्ट्रीय धोरण आणि निश्चित कालबद्ध कार्यक्रम असणे किती अगत्याचे आहे हे अधिक विस्ताराने सांगण्याची गरज नसावी.

राष्ट्रीय क्रीडाधोरण काहीही असले, कार्यक्रमा कोणताही ठरला, तरी त्याच्या अंमलबजावणीसाठी क्रीडांगणे लागणारच. मुंबई, कलकत्ता, मद्रास ही तर सोडाच पण पुणे, हैदराबाद, कानपूर, लखनौ वगैरे शहरांचीही आजची अवस्था अशी आहे की तेथे आता मोकळ्या जागा सापडणेच कठीण आहे.

अशीच अवस्था हळूहळू अनेक जिल्हांच्या केंद्रस्थानांचीही होण्याचा धोका दिसतो, किंबहुना तशी धोकादायक प्रक्रिया हळूहळू पण निश्चितपणे चालू झालीही आहे. पण तहशील ठाणी वा त्यापेक्षा छोट्या गावांत वा ज्या गावाजवळ मोकळ्या जागा अद्याप आहेत, तेथील त्या जागा वेळीच ताब्यात घेऊन त्यांचे रूपांतर क्रीडांगणात व्हावयास हवे. निदान त्या जागा क्रीडांगण, व्यायामशाळा यासाठी राखून ठेवण्याची व्यवस्था तरी आताच व्हावयास हवी. नव्या औद्योगिक वसाहती, नवी गावठाणे, नवी उपनगरे वगैरे आलेले जात असता मोकळ्या जागा, क्रीडांगणे यांचे हे महत्त्व कटाक्षाने घ्यानाल ठेवले पाहिजे.

भारत हा एवढा पंचद देश आहे की, त्यामध्ये एखादा छोट्यासा उपक्रम, कार्यक्रम हाती व्यावसायिके म्हटले तरी त्यासाठी खूपच रकमेची तरतूद असावी लागते. ही वस्तुस्थिती लक्षात ठेवून राष्ट्रीय क्रीडा कार्यक्रम आखताना कमीत कमी खर्चात जास्तीत जास्त नागरिकांना व्यायाम व क्रीडानंद कोणत्या क्रीडा-प्रकारांमुळे घेता येऊ शकेल हे ठरवून, तसतसे उपक्रम ठरवून कार्यक्रम आखावयास हवा. त्याचप्रमाणे पुढे कोणतेही लेळ लेळावपाचे झाले तरी त्या लेळाइस शारीर-सामर्थ्य (स्ट्रॅन्थ), चापल्य, अवकू पदव्यास (फुटवर्क) हे गुण असावेच लागतात. हे लक्षात ठेवून आणि उपरोक्त खर्च व कार्यक्रम यांचे संबंध घ्यानी घेऊन देशभर, शहरात, छोट्या शहरात, खेडोपाडी आणि नव्या वसाहतीतही ॲथलेटिक्स आणि प्रथम भारतीय परंपरेचे व नंतर आधुनिक सर्वांगीण व्यायाम-पद्धतीच्या (Gymnastics) सोयी सुविधा प्रथम केल्या पाहिजेत.

अप्रक्रमादी कार्यक्रमांच्या तपशिलात विस्ताराने न जाता एवढे ठामपणे म्हणता येईल की, राष्ट्रीय क्रीडाधोरण व कालबद्ध कार्यक्रम निश्चित ठरवून त्याची नागरी व ग्रामीण भागात व त्यातील सर्व जनविभागांसाठी अंमलबजावणी व्हावयास हवी. इतका बौद्धसयगा जर नव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांच्या निमित्ताने निर्माण झालेल्या उत्साहास प्राप्त झाला, तर ह्या क्रीडास्पर्धा हा एक सोहळा न ठरता एक राष्ट्रीययोगी उपक्रम

ठरल्यावाचून राहणार नाही. 'केल्याने होत आहे रे, परी केलेचि पाहिजे' हा बोध घ्यानी ठेवाव्यास हवा. त्या दृष्टीने राष्ट्रात सुरु होणाऱ्या विचारास, कार्यास चालना देणे ही महाराष्ट्राची त्यातल्या त्यात पुणेकरांची एक विशेष जबाबदारी ठरावी. भारत ऑलिंपिक मंडळाची स्थापना पुण्यात झाली. तद्गतच संपटित शारीरिक शिक्षणाची चळवळ, अखिल महाराष्ट्र शारीरिक शिक्षण मंडळ पुण्यात जन्मास आले. आणि १९२८मध्ये पहिली अखिल महाराष्ट्र शारीरिक शिक्षण परिषद व त्यानंतर एकवीस वर्षांनी पहिली अखिल भारतीय शारीरिक शिक्षण परिषदही पुण्यात भरली. यामुळेच केवळ पुणेकरांची, महाराष्ट्राची जबाबदारी वाढते असे नाही तर पुण्याने केवळ महलांबा हे एक उत्तम व्यायाम-प्रकारच नव्हे तर नेत्रदीपक कसस्तीचा क्रीडाप्रकार भारतास दिला, आणि आधुनिक जगात गाजत असलेल्या बॅडमिंटन या खेळाचा जन्मही पुण्यात झाला; यामुळे राष्ट्रीय क्रीडाधोरण व क्रीडाकार्यक्रम ठरविण्यासाठी, तो अंमलात आणण्यासाठी आवश्यक ते सारे प्रयत्न करण्यात पुढाकार घेण्याची महाराष्ट्रावर तास जबाबदारी पडते, असेही म्हणणे वाचगे ठरू नये.

१९८२ च्या सप्टेंबरात भारताचे पहिले क्रीडामंत्री होताच सरदार बुटासिमा यांनी सर्व राज्यांच्या क्रीडासंबंधित मंत्र्यांची व अधिकार्यांची सभा ऑक्टोबरात बोलाविली. राष्ट्रीय क्रीडाधोरण मुक्रर करण्याचे महत्त्व सांगून त्या कामी सहकार्य करण्याचे आवाहन त्यांनी समेस केले. नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा भारतात झाल्याने निर्माण झालेली क्रीडोत्साहाची वाफ द्रवरूपाने गळली नाही तोवरच राष्ट्रीय क्रीडाधोरण ठरविण्याच्या कामास गती आलेली बरी ! तथा तापलेला असताच भाकरी भाजून घेतलेली बरी ! राष्ट्रीय क्रीडाधोरण ठरविण्याच्या, शक्यतो लवकर व तरीही शक्यतो संशेकच असे ठरविण्याच्या, कामात महाराष्ट्र सरकार, त्याचे संबंधित मंत्री, अधिकारी संपूर्ण सहकार्य देतील व त्या कामी राज्यातील अनुभवी, माहितगार, तज्ज्ञ मंडळींचे सहकार्यही प्राप्त करून घेतील, अशी काळजी महाराष्ट्रातील सर्व क्रीडाप्रेमीयांनी घ्याव्यास हवी.

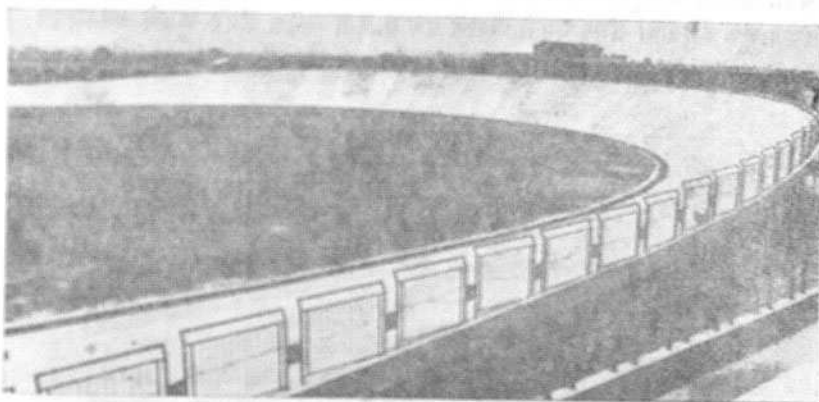
* * *

आधुनिक उपकरणे

धावण्याच्या, पोहण्याच्या, दुचाकी चालविण्याच्या शर्यतीत भाग घेणाऱ्यांचे कौशल्य, हालचालीची शान्मशुद्धता जसजशी वाढू लागली तसतशी प्रत्येक शर्यत अधिकाधिक चुरशीची होऊ लागली. शर्यत संपण्याच्या अखेरच्या क्षणी, तिच्या अंतिम रेवेवर सर्वच स्पर्धक इतके एकमेकापाठोपाठ

पंचू लागले की त्यांनी अंतिम रेषा कोणी कोणत्या क्रमाने ओलांडली म्हणजेच पहिला कोण, दुसरा कोण....आठवा कोण हे केवळ हॉर्टीने, डोळ्यांनी ठरविणे पंचांना कठीण, अतिकठीण आणि अनेकदा सर्वस्वी अशक्य होऊ लागले. यावर सहज सुचणारा उपाय म्हणजे शर्यतीच्या अंतिम रेवेजकळ सोईस्कर ठिकाणी चलच्चित्र कॅमेरा बसवून त्याने घेतलेल्या चलच्चित्रातील चित्रांवरून निकाल देणे. एक कॅमेरा एखादे वेळी निष्क्रिय झाला तरी अडचण होऊ नये म्हणून एकाच वेळी दोन वा अधिक कॅमेरे वापरणे हा तो उपाय होय. शर्यत फार अटितटीची झाली म्हणजे तिच्यातील वेगवेगळ्या स्पर्धकांना नियोजित अंतर धावण्यास, पोहण्यास वगैरे लागणाऱ्या वेळांतील तफावतही

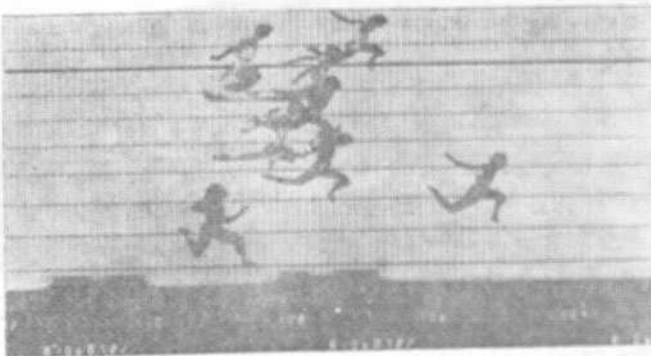
चळणावर आत उतरतो असलेली दुचाकीस्पर्धेची धावपट्टी

सूक्ष्म, अतिसूक्ष्म असणार. म्हणून मग प्रत्येक स्पर्धाकास जागणारा वेळ मोजणारी घड्याळे फार अचूक व केवळ मिनिटे, सेकंदे दाखविणारी नव्हे एक शतांश सेकंदही अचूक मोजणारी, दर्शविणारी हवी व सर्व स्पर्धांवी घड्याळे अगदी एकदम चालू केळी गेली पाहिजेत. अशी अचूक घड्याळे, असे अचूक कालमापन आणि उपरोक्त ते शर्यतीच्या अखेरीची छायाचित्रपट्टी (फिल्म) वेगारे कॅमेरे यांची सांगड घालणारी “ इलेक्ट्रॉनिक ” यंत्रणा आता सिद्ध असून ती अंतरराष्ट्रीय स्पर्धांत वापरली जाऊ लागली आहे. नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांत तीच वापरली जाणार आहे.

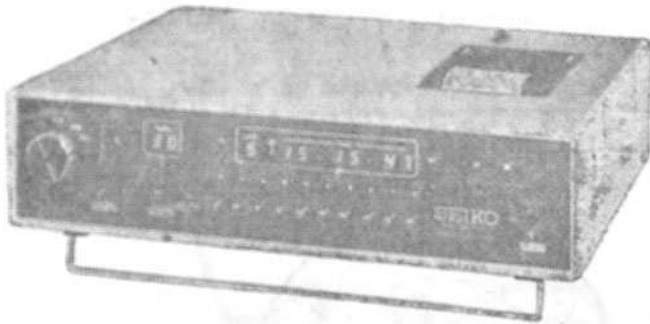
शर्यत चालू करणाऱ्या अधिकार्याच्या म्हणजे “ स्टार्टर ”च्या मनगटावर एक आवाज टिपणारे यंत्र, “ मायक्रोफोन ” बांधला जातो. शर्यतीच्या प्रारंभाचा ह्मारा “ स्टार्टर ” पिस्तुलाच्या आवाजाने देतो. तो आवाज होताच “ स्टार्टर ”च्या मनगटावरील तो मायक्रोफोन तो आवाज टिपतो व त्यामुळे तत्काल “ ते ” कॅमेरे आपोआप चालू होतात. ते घेत असलेल्या चलच्चित्रपट्टीच्या तळाळा (शर्यत मुक्त झाल्यापासूनचा) वेळ तास, मिनिटे, सेकंदे, दशांश सेकंद, शतांश सेकंद दर्शविणाऱ्या आकड्यांत आपोआप उमटत जातो.

परिणामी, त्या चलच्चित्रपट्टीवरून कोणता स्पर्धक अंतिम रेषेपार प्रथम गेला कोण त्यानंतर, कोण त्याहीनंतर हे तर दिसतेच, पण त्यांची प्रत्येकजण अंतिम रेषेपार गेला तेव्हा शर्यत चालू झाल्यापासून किती वेळ झाला होता हेही एक शतांश सेकंदापर्यंत अचूक दिसते.

या चलच्चित्रपट्टीचे “ डेव्हलपिंग ” यंत्रे प्रकिया उचित यंत्रांत केवळ ४५ सेकंदांत होत असल्याने शर्यतीचा अख्यंत अचूक निकाल ती संपल्यापासून केवळ ५ सेकंदांत, म्हणजे शर्यत संपल्याचे प्रेक्षकांना समजणे ना समजते तोच जाहीर करता येतो. शिवाय, तो दोन वा अधिक कॅमेऱ्यांनी घेतलेल्या चलच्चित्रांवरून आलेला असल्याने त्यात चूक होण्याचा संभव नसतो, कारण एकाच वेळी अनेक कॅमेरे चुकणे जकडजकड असंभवनीय !

अशा "अव्यूक कालमापन व शर्यतीच्या अखेरीचे छायाचित्रण" या पद्धतीने, "इलेक्ट्रॉनिक" यंत्रणेत टिपलेले एका शर्यतीच्या अखेरीचे चित्र सोबत दिले आहे. गोळाफोक, भालाफोक, थाळीफोक, लांब उडी, तिहेरी (ट्रिपल म्हणजे हॉप, स्टेप अँड जंप) उडी यांच्या स्पर्धांत अंतर अव्यूक मोजावे लागते. ते पूर्वी "टेप" ने मोजत. एक तर ते पुरेसे अव्यूक नसे व त्यास घेऊ लागे. हे अंतरमापन अव्यूक आणि

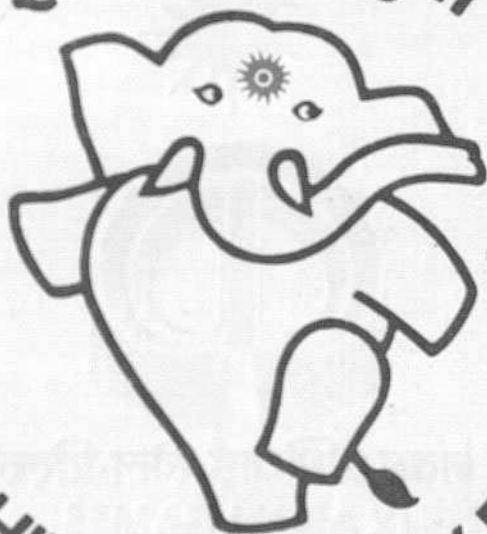

सकाल करणारे "इलेक्ट्रॉनिक" यंत्र नवक्या आशियाई क्रीडारूपांत वापरले जाणार आहे. तथा एका यंत्राचे चित्र सोबत आहे.

* * *

सदा मैत्री बंधुता

FRIENDSHIP·FRATERNITY·FOREVER

EMBLEM

प्रतीक

नवम एशियाई खेल-दिल्ली

IX ASIAN GAMES
DELHI 1982

परिशिष्टे

प्रत्येक ऑलिंपिकप्रमाणेच प्रत्येक आशियाई क्रीडास्पर्धेसाठीही एक प्रतीकचित्र (लोगो) ठरविण्याचा शिरस्ता आहे. ज्या शहरात ह्या क्रीडास्पर्धा होणार असतील, त्या शहराचे वैशिष्ट्य दर्शविणारे एक चित्र व त्यात आशियाई स्पर्धेच्या पताकेच्या चिन्हाचा समावेश असे हे प्रतीकचित्र असते. नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा दिल्ली येथे होणार असल्याने जंतरमंतरच्या रेखाचित्राचा आणि त्यावर आशियाचे म्हणजे पूर्वेचे प्रतीक म्हणून सूर्य असे हे नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेचे प्रतीक चिन्ह ठरले आहे. दिल्ली शहराचे प्रतीक म्हणून जंतरमंतरची निवड करण्याचे तसेच कारणही आहे. एकतर जंतरमंतर ही शोकडो वर्षापूर्वी बांधलेली वेधशाळा नव्या दिल्लीत अगदी मध्यवर्ती ठिकाणी आहे. दिवाय जंतरमंतरचे दिलेले खास भारतीय आहे. त्यावर पश्चिम आशियाई वा पाश्चात्य शिल्पाचा छाप नाही. दिवाय जंतरमंतर हे ज्ञानसाधना व अचूकता या दोन्ही गुणांचे द्योतक आहे; कारण १३ व्या शतकात जंतरमंतर बांधले गेले त्या वेळी भारतीय ताम्रलोहाच्या किती, आजही आश्चर्य वाटावे अशी प्रगती झाली होती आणि त्यात आद्यप्रयत्न ते वेध दिवसा व रात्रीही जंतरमंतर किती अचूकतेने घेत असे हे आजही दिसून येऊ शकते. आशियाई स्पर्धेच्या प्रतीकचित्रात जंतरमंतरचे जे रेखाचित्र आहे, त्यातून स्वाभाविकच क्रीडाप्रेक्षकांसाठी चित्रही दिसते तद्वतच ते भारतीय संस्कृतीत शोभा मानल्या गेलेल्या पिंपळपानासारखे काहीसे दिसते आणि भारतीय सभ्यतेचे चिन्ह असलेल्या दोन्ही कर जोडून केलेल्या नमस्काराचा भासही ह्या रेखाचित्रात होतो. या रेखाचित्रावर सोळा फिरणेतोत प्रसारित करणारा सूर्य दाखविण्यात आला आहे. त्यामुळे नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेच्या या प्रतीकचिन्हास एक खंब त्रिकोणाकृती साज दिसतो.

प्रत्येक ऑलिंपिक स्पर्धेसाठी आणि तद्वतच आशियाई स्पर्धेसाठीही एक बाहुलीचे चित्र (मस्कोट) ठरविले जाते. ही चित्रे वा तदनुसार केलेल्या विविध वस्तूंच्या बाहुल्या या स्पर्धेस येणारे खेळाडू व प्रेक्षक या क्रीडामहोत्सवाची आठवण म्हणून प्राप्त करून देतात. नवी दिल्ली येथील नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेसाठी एक दोन पायांवर नाचणारे हत्तीचे छबकडे हे त्यासाठी निवडण्यात आले आहे. त्याच्या शिरोभागी तिलकासमान पोंडशकर सूर्य दाखविण्यात आला आहे. हत्ती हा प्राणी शक्ती, शहाणपण आणि निष्ठा यांचे प्रतीक मानला जातो. भारतातील पुराणकथांतून आणि लोककथांतून हत्तीला शुभ चिन्हाचे, राजवैभवाचे मुचिन्ह मानले गेले आहे. नवव्या आशियाई स्पर्धेसाठी ठरविलेले हे बाहुली चित्र (मस्कोट) आनंदाने, उत्साहाने मागील दोन पायांवर नाचणाऱ्या

हत्तीच्या पिलाचे आहे.

ही दोन जशी ऑलिंपिक वा आशियाई क्रीडा स्पर्धांचे स्थानमाहात्म्य दर्शविणारी चिन्हे असतात तद्द्वतच विजयी वीराना देण्यात येणारी पदकेही असतात. आतापर्यंत आशियाई स्पर्धेत देण्यात येणाऱ्या पदकाच्या एका बाजूला आशियाई क्रीडेचे प्रतीक म्हणून सूर्य, त्याखाली “ सतत पुढेच (एव्हर ऑनवर्ड) ” हे बोधकाक्य आणि खळाळा २१ वर्तुळांची साखळी असे. पण आता आशियाई क्रीडास्पर्धा संघटनेत चौथीस समासद राष्ट्रे असल्याने दिल्लीच्या आशियाई स्पर्धेत देण्यात येणाऱ्या पदकांवर मात्र ३४ वर्तुळांची साखळी असेल. त्या पदकाच्या दुसऱ्या बाजूस नवव्या आशियाई स्पर्धेचे प्रतीकचिन्ह म्हणजे जतरमंतरचे चित्र असेल आणि त्याखाली त्या त्या क्रीडा प्रकाराचा, खेळाचा नामनिर्देश असेल.

सहभागी देश

नवी दिल्ली येथे नोव्हेंबर-डिसेंबर १९८२ मध्ये होणाऱ्या नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धेत कोणता देश कोणत्या क्रीडाप्रकारात भाग घेणार आहे, ते पुढीलप्रमाणे :

अफगाणिस्तान : बॅडमिन्टन, मुक्केबाजी (मुष्टियुद्ध), टेबल-टेनिस, लॉन-टेनिस व कुस्ती.

बहारीन : अथलेटिक्स, गोल्फ, हँडबॉल, निशानेबाजी (बंदुकीने नेमबाजी), तैराकी (पोहणे), टेबल-टेनिस, लॉन-टेनिस, भारोत्तोलन.

बांग्लादेश : अथलेटिक्स, मुष्टियुद्ध, फुटबॉल, पुरुषांची हॉकी, तैराकी, व्हॉलीबॉल व कुस्ती.

ब्रह्मदेश : अथलेटिक्स, फुटबॉल, गोल्फ, नौकानयन (क्लबिंगे-रोइंग) व्हॉलीबॉल व पालनौकानयन (शिडाच्या नौकांच्या शर्यती)

चीन : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बॉस्केटबॉल, साइकल-दौड (दुचाकी स्पर्धा), फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, हँडबॉल, पुरुषांची हॉकी, नौकानयन, निशानेबाजी, तैराकी (पोहणे), टेबल-टेनिस, लॉन-टेनिस, व्हॉलीबॉल, भारोत्तोलन (वेट लिफ्टिंग), कुस्ती व पालनौकानयन.

दक्षिण कोरिया : सर्व क्रीडाप्रकार म्हणजे तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल-दौड, बुडसवारी (पोहण्यावर स्वार होऊनचे क्रीडाप्रकार- इन्व्हेस्टेरियन इन्व्हेन्टस्), फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, गोल्फ, हँडबॉल, पुरुषांची हॉकी, महिलांची हॉकी, नौकानयन, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन (हिरकळीवरील) टेनिस, व्हॉलीबॉल, भारोत्तोलन, कुस्ती व पालनौकानयन.

हाँगकाँग : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल-दौड़, जिमनेस्टिक्स, घुड़सवारी हॉकी, महिलांची हॉकी, नौकानयन, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, व व्हॉलीबॉल.

इंडोनेशिया : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, मुक्केबाजी, साइकल-दौड़, घुड़सवारी, जिमनेस्टिक्स, गोल्फ, नौकानयन, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, व्हॉलीबॉल, भारोत्तोलन, कुस्ती व पालनौकानयन.

इराण : अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बास्केटबॉल, साइकल-दौड़, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, हॉकी, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, व्हॉलिबॉल, भारोत्तोलन व कुस्ती.

इराक : अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल-दौड़, घुड़सवारी, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, हॉकी, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, व्हॉलीबॉल, भारोत्तोलन व कुस्ती.

जपान : सर्व क्रीडाप्रकार.

उत्तर कोरिया : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, नौकानयन, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, व्हॉलिबॉल, भारोत्तोलन, कुस्ती व पालनौकानयन.

कुवेत : अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, घुड़सवारी, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, हॉकी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस व व्हॉलिबॉल.

लाओस : अथलेटिक्स, मुक्केबाजी, फुटबॉल, निशानेबाजी, टेबलटेनिस व व्हॉलिबॉल.

मलेशिया : चार (हॉकी, नौकानयन, लॉन टेनिस व कुस्ती) वगळता बाकी सर्व.

मंगोलिया : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, मुक्केबाजी, साइकल-दौड़, जिमनेस्टिक्स, निशानेबाजी, व्हॉलिबॉल, भारोत्तोलन व कुस्ती.

पाकिस्तान : चार (तिरंदाजी, फुटबॉल, हॉकी व महिलांची हॉकी) वगळता बाकी सर्व.

कतार : अथलेटिक्स, हॉकी, व व्हॉलिबॉल,

सौदी अरेबिया : तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल दौड़, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, हॉकी, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, व्हॉलिबॉल, भारोत्तोलन व कुस्ती.

सिंगापूर : अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, घुड़सवारी, निशानेबाजी, तैराकी, भारोत्तोलन, व पालनौकानयन.

- श्रीलंका :** अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल-दौड, फुटबॉल, गोल्फ, पुरुषांची हॉकी, महिलांची हॉकी, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, भारोत्तोलन, कुस्ती व पालनौकानयन.
- सीरिया :** अथलेटिक्स, मुक्केबाजी, साइकल-दौड, फुटबॉल, हॅडबॉल, निशानेबाजी, भारोत्तोलन व कुस्ती.
- थायलंड :** तिरंदाजी, अथलेटिक्स, बॅडमिन्टन, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, साइकल-दौड, घुडसवारी, फुटबॉल, जिमनेस्टिक्स, गोल्फ, निशानेबाजी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, भारोत्तोलन, व पालनौकानयन.
- संयुक्त अरब अमिरात (युनायटेड अरब इमिरेट) :** अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, साइकल-दौड, फुटबॉल, हॅडबॉल, निशानेबाजी, तैराकी, टेबल - टेनिस व व्हॉलिबॉल
- विणतनाम :** अथलेटिक्स, साइकल-दौड, निशानेबाजी, तैराकी व टेबल-टेनिस.
- येमेन (वाय. ए. आर-येमेन अरब रिपब्लिक) :** अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, फुटबॉल, टेबल टेनिस, व्हॉलिबॉल व कुस्ती.
- येमेन (पी. डी. आर-पिपल्स डेमोक्रेटिक रिपब्लिक) :** अथलेटिक्स, बास्केटबॉल, मुक्केबाजी, फुटबॉल, निशानेबाजी, टेबल-टेनिस, लॉन टेनिस, व्हॉलिबॉल व भारोत्तोलन.
- भारत (यजमान देश) :** सर्व क्रीडाप्रकार.

* * *

नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांचे वेळापत्रक

काल: १६ दिवस, ता. १९ नोव्हेंबर ते ४ डिसेंबर १९८२

एकूण स्पर्धा : १८४, एकूण पदके : ५५९, संभाव्य सहभागी देश : ३१

क्रीडा प्रकार	स्थळ	तारीख व वेळ	स्पर्धा संख्या	पदकांची संख्या	संभाव्य सहभागी देश
१	२	३	४	५	६
तिरंदाजी	दिल्ली	२१ व २२ नोव्हेंबर	६ स्पर्धा	८ ८ ८	चीन, हाँगकाँग, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, मंगोलिया, सौदी अरेबिया, सीरिया, मलेशिया व इंडोनेशिया.
विद्यापीठ	विद्यापीठ	(स. १-३० ते १२-३०)	(स्त्री व		
क्रीडांगण	क्रीडांगण	दुपारी २ ते ४)	पुरुषांसाठी)		
नेहरू	नेहरू	२५ नोव्हेंबर ते २ डिसेंबर	पुरुषांसाठी	५२ ५२ ५२	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, बहरीन, कुवैत, पाकिस्तान, बांगलादेश, ब्रह्मदेश, इंडोनेशिया, उत्तर कोरिया, मलेशिया, कतार, श्रीलंका, सीरिया, येमेन, सौदी अरेबिया, इराक, खाओस, विएतनाम, सिंगापूर व युनायटेड अरब एमिरेट्स.
प्रेक्षामार्ग	प्रेक्षामार्ग	(२९ नोव्हेंबर	२४		
		विभ्रंतीचा दिवस)	स्त्रियांसाठी		
		(स. १० ते ११-४५ व	१६		
		दु. १-३० ते ४-३०)			
वॅडमिंटन	इंद्रप्रस्थ	२५ नोव्हेंबर ते ३ डिसेंबर	७ स्पर्धा	२० २० ४०	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, पाकिस्तान, अफगणिस्तान, सिंगापूर, मलेशिया, इंडोनेशिया व श्रीलंका.
	प्रेक्षामार्ग	(सकाळी ९ ते १ व	(पुरुष व		
		दुपारी २ ते रात्री ८)	स्त्रियांसाठी)		

१	२	३	४	५	६	
बास्केटबॉल	नयी दिल्ली	नोव्हेंबर २० ते डिसेंबर ३	२ स्पर्धा	२४	२४	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, मलेशिया, श्रीलंका, येमेन, दक्षिण कोरिया, कुवैत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, इराक व युनायटेड अरब एमिरेट्स.
	म्युनिसिपल	(सकळी ९ ते १२ व	(पुरुष व			
	समितीचे	दुपारी १ ते रात्री १०)	स्त्रियांसाठी)			
	बंदिस्त-					
	प्रेषागार,					
	तालकटोरा					
मुष्टियुद्ध	क्रीडा महल	२६ नोव्हेंबर ते ३ डिसेंबर	१२ वजनगट	१२	२४	भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवैत, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, अफगाणिस्तान, इराक, बांग्लादेश, हाँगकाँग, इंडोनेशिया, मलेशिया, श्रीलंका, येमेन, लाओस
	मथुरा रोड	(२ डिसेंबर				
		विक्रमती दिन)				
		(दुपारी ५ ते रात्री १०)				
दुवाकी स्पर्धा	यमुना दुवाकी	२१ नोव्हेंबर ते	७ स्पर्धा	१३	१३	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, युनायटेड अरब एमिरेट्स, इंडोनेशिया, मलेशिया, श्रीलंका, किरगिस्तान व इराक.
	स्पर्धांपट्टी	२८ नोव्हेंबर	पुरुषांसाठी			
		(सकळी ९ ते १२ व				
		दुपारी १ ते ४-३०)				
अधाकड	हरकश	२० नोव्हेंबर ते	३ स्पर्धा	७	७	भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवैत, पाकिस्तान, इराक, सिंगापूर, इंडोनेशिया व मलेशिया.
	प्रेषागार व	२७ नोव्हेंबर	पुरुषांसाठी			
	निव्वलन	(दि. २४ व २६ नोव्हेंबर				

भ्र...	विभागी दिन)	१८ १८ १८	चीन, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, इराक, लाओस, वेमैन, बांग्लादेश, ब्रह्मदेश, मलेशिया, श्रीलंका व युनायटेड अरब एमिरेट्स
कुटर्बौल	आवेडकर प्रेषागार, मॉडेल टाऊन आवेडकर प्रेषागार व प्रेषागार व मॉडेल टाऊन प्रेषागार नेहरू प्रेषागार	१८ १८ १८	चीन, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, इराक, लाओस, वेमैन, बांग्लादेश, ब्रह्मदेश, मलेशिया, श्रीलंका व युनायटेड अरब एमिरेट्स
गोल्फ	दिल्ली गोल्फ क्लब	५ ५ ५	भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, पाकिस्तान, बहरीन, ब्रह्मदेश, इंडोनेशिया, श्रीलंका, कुवेत व मलेशिया.
कसरतीचे विधि	इंद्रप्रस्थ प्रेषागार	२४ २४ २४	चीन, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, इराक, हांगकांग, इंडोनेशिया, इराण व मलेशिया.
व्यायाम प्रकार.	दु. ५ ते रात्री ८.	२४ २४ २४	चीन, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, इराक, हांगकांग, इंडोनेशिया, इराण व मलेशिया.
हॅन्डबॉल	दिल्ली विद्यापीठ क्रीडांगण.	१६ १६ १६	चीन, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, सौदी अरेबिया, सीरिया, युनायटेड अरब एमिरेट्स, इराक, बहरीन व कतार.

१	२	३	४	५	६
हॉकी (पुरुषोंसाठी)	राष्ट्रीय प्रेक्षालय	२० नोव्हें. ते १ डिसें. स. ९ ते १२ व दु. १.३० ते ४.३०.	एक	१६ १६ १६	चीन, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, पाकिस्तान, हॉंगकाँग व श्रीलंका.
हॉकी (स्त्रियांसाठी)	शिवाजी प्रेक्षालय	२० नोव्हें. ते २६ नोव्हें. स. ९.३० ते ११.३० व दु. १.३० ते ४.३०.	एक	१६ १६ १६	भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, हॉंगकाँग, मलेशिया, पाकिस्तान व श्रीलंका.
कहविणे	रामगड सरोवर, जयपूर.	२० नोव्हें. ते २५ नोव्हें. स. ९.३० ते १२ व दु. १ ते ५.	पुरुषांसाठी ४ स्पर्धा.	११ ११ ११	चीन, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, पाकिस्तान, उत्तर कोरिया, हॉंगकाँग, ब्रह्मदेश व इंडोनेशिया.
बंदुकीची नेमबाजी	तुषळकाबाद मैदान	२२ नोव्हें. ते २ डिसें. (२९ नोव्हें. विश्रांती दिन) स. ९ ते १२.३० व दु. २ ते ४.३०.	पुरुषांसाठी ११ स्पर्धा.	५५ ५५ ५५	चीन, हॉंगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, मंगोलिया, पाकिस्तान, सीधी अरेबिया, सीरिया, बहरीन, कोरिया, इंडोनेशिया, इराक, कुवैत, लाओस, मलेशिया, सिंगापूर, श्रीलंका, युनायटेड अरब एमिरेट्स, विष्टरनाम व येमेन.

पोहणे	ताळकटोरा	२० नोव्हें. ते २९ नोव्हें. स. १-३० ते १२-३० व दु. १-३० ते ४-३०.	पुरुबासाठी १८ स्पर्धा. खियासाठी १६ स्पर्धा.	६१ ६१ ६१	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, युनायटेड अरब एमिरेट्स, इराक, व्हिएतनाम, सिंगापूर, बहरीन, बांग्लादेश, उत्तर कोरिया, इंडोनेशिया, मलेशिया व श्रीलंका.
टॅबल-टेनिस	क्रीडा महाळ, मथुरा रोड.	१९ नोव्हें. ते २५ नोव्हें. (१९ नोव्हें. - अर्धा दिवस) स. ९ ते १२ व दु. ३ ते रात्री १०.	७ स्पर्धा- (पुरुष व खियासाठी)	१७ १७ २५	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, आफगाणिस्तान, इराक, लाओस, व्हिएतनाम, बहरीन, उत्तर कोरिया, इंडोनेशिया, मलेशिया, श्रीलंका, येमेन व युनायटेड अरब एमिरेट्स.
टेनिस	दिह्री लॉन टेनिस असोसिएशन कोर्टस, रामकुणनगर	२० नोव्हें. ते १ डिसें. स. ११ ते दु. ४-३०	७ स्पर्धा (पुरुष व खियासाठी)	१६ १६ १६	चीन, हाँगकाँग, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, आफगाणिस्तान, इराक, विपतनाम, बहरीन, उत्तर कोरिया, इंडोनेशिया, लाओस, श्रीलंका व येमेन.
बॅडमिंटॉन	इंद्रप्रस्थ बंदिस्त प्रेक्षामार	२० नोव्हें. ते ३ डिसें. स. ९ ते १ व दु. ३ ते रात्री १०	२ स्पर्धा (पुरुष व खियासाठी)	२४ २४ २४	चीन, हाँगकाँग, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, कुवेत, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, इराक, लाओस, बांग्लादेश, ब्रह्मदेश, मलेशिया, उत्तर कोरिया, इंडोनेशिया, कतार, येमेन व युनायटेड अरब एमिरेट्स.

१	२	३	४	५	६
भारोत्तोलन (वेदलिफिटम) ग्राम	एशियाड	२० नोव्हें. ते २९ नोव्हें. दु. २-३० ते सायं. ६-३०	१० वजन (पुरुषांसाठी फक्त)	३० ३० ३०	चीन, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, इराक, सिंगापूर, बहरीन, उत्तर कोरिया, हाँगकाँग, मलेशिया, श्रीलंका व येमेन.
कुस्ती	आंबिडकर मेळागार	२८ नोव्हें. ते २ डिसें. दु. १-३० ते ४-३०	१० वजन गट (पुरुषांसाठी फक्त)	१० १० १०	चीन, भारत, इराण, जपान, दक्षिण कोरिया, मंगोलिया, पाकिस्तान, सौदी अरेबिया, सीरिया, इराक, अफगाणिस्तान, बांगलादेश, उत्तर कोरिया, इंडोनेशिया, श्रीलंका व येमेन.
शिडाच्या बोटी	मुंबई येथील अरबी समुद्र	२० नोव्हें. ते २८ नोव्हें. दु. ३ ते ५-३०	४ स्पर्धा (पुरुषांसाठी फक्त)	८ ८ ८	चीन, भारत, जपान, दक्षिण कोरिया, पाकिस्तान, थायलंड, श्रीलंका, सिंगापूर, इंडोनेशिया, उत्तर कोरिया, ब्रह्मदेश, मलेशिया व फिलिपाईन्स.

आशियाई क्रीडास्पर्धांतील अथलेटिक्सचे उच्चकांक

स्पर्धा	वर्ष	उच्चकाधारकाचे नाव	देश	वेळ / अंतर
१	२	३	४	५
पुरुषांचे :-				
१०० मीटर्स धाव	१९६२	एम. सारोन्नात	इंडोनेशिया	ता :: मि. : सेकंदे
२०० मीटर्स "	१९७४	ए. रत्नपाल	थायलंड	० :: ० : १०.४०
४०० मीटर्स "	१९७४	इब्ब्यू विमलदास	श्रीलंका	० :: ० : २१.०९
८०० मीटर्स "	१९७४	श्रीराम सिंग	भारत	० :: ० : ४६.२१
१५०० मीटर्स "	१९६६	के. सावाकी	जपान	० :: १ : ४७.५७
५००० मीटर्स "	१९७४	शिवनाथ सिंग	भारत	० :: ३ : ४७.३०
१०,००० मीटर्स "	१९७०	एस. एल. बी रोसा	सिलोन (श्रीलंका)	० :: १४ : २०.५०
मॅरथॉन	१९७८	एम. साकामोटो	जपान	० :: २९ : ५५.६०
११० मी. हर्डल्स	१९७४	लिन-नित-सुई	चीन	२ :: १५ : २९.७०
४०० मी. हर्डल्स	१९७८	के. हसन	इराक	० :: ० : १४.२६
३००० मी. (अडथळ्याची शर्यत)	१९७८	शिन्ताकयो मासानारी	जपान	० :: ० : ५०.३१
स्टीपल चेंस				० :: ८ : ४०.७
उंच उडी	१९७४	टी. वियास्सो	इराण	२.२१ मीटर्स
लांब उडी	१९७४	टी. सी. योहानान	भारत	८.०७ मीटर्स

१	२	३	४	५
तिहेरी उडी (हॉप, स्टैप ऑन्ड जॉप)	१९७८	एम. मासामी	जपान	१६.५६ मीटर्स
पोल ब्रॉल्ट (काठाने उडी)	१९७८	टी. तोमोमी	जपान	५.१० मीटर्स
मालाफेक (जेब्रहलीन)	१९७८	माक-माक झोन	चीन	७९.२४ मीटर्स
याळीफेक (डिस्कस)	१९७४	डो. जे. कश्मिरी	इराण	५६.८२ मीटर्स
गोळ्याफेक (शॉट पट)	१९७४	डी. जे. कश्मिरी	इराण	१८.०४ मीटर्स
हातोडाफेक (हेंमर)	१९७८	एम. शिगिनोबू	जपान	६८.२६ मीटर्स
४ X १०० मी. रिले	१९७४	बही. चौहान	थायलंड	४०.१४ सेकंदे
४ X ४०० मी. रिले	१९७४	इचिमसिगा	भारत	३ मि. ०७.४० से.
दराप्रकार (डेकॅथॉन)	१९७४		भारत	७,३७५ गुण
२० किलोमीटर्स चालणे	१९७८			१ तास ३१ मि. ५४.४० से.
महिलांचे :-				
१०० मीटर्स धाव	१९७०	ची बांग	थायलंड	० : : ० : ११.६
२०० मीटर्स "	१९७४	ची बांग	थायलंड	० : : ० : २३.७
४०० मीटर्स "	१९७८	ओईकू साम सेक	मलेशिया	० : : ० : ५५.०१
८०० मीटर्स "	१९७०	एच. डोकिएफी	इंडोनेशिया	० : : २ : ०६.५०
१५०० मीटर्स "	१९७८	किम ओकू सुन	उत्तर कोरिया	० : : ४ : १८.९०

३००० मीटर्स धाव	१९७८	किम ओक मुन	उत्तर कोरिया	० : : १ : २४.७०
८० मीटर्स हर्डेल्स	१९६६	आर. मुकेगावा	जपान	० : : ० : ११.२०
११० मीटर्स हर्डेल्स	१९७४	इ. रोट	इत्याईल	० : : ० : १३.३१
४०० मीटर्स हर्डेल्स	१९७८	ज्वान विगन	चीन	० : : १ : ०१.३२
उंच उडी	१९७८	सॅंग द्वाङ्-हॅंग	चीन	१.८८ मीटर्स
खाल उडी	१९७४	विशभो जेल्पिग	चीन	६.३१ मीटर्स
भावाफेक	१९७८	याव रुईजिग	चीन	५७.२२ मीटर्स
घाळीफेक	१९७८	लि कितायाहुई	चीन	५५.९२ मीटर्स
गोळाफेक	१९७८	शोन लियुआन	चीन	१७.७० मीटर्स
४ X १०० मी. रिले	१९७८		थायलंड	० : : ० : ४६.२० सेकंदे
४ X ४०० मी. रिले	१९७४		जपान	० : : ३ : ४३.५० सेकंदे
पंचायकार (पन्डेथोन)	१९७०	ई. शेवमोराव	इत्याईल	४,५३० गुण

आशियाई क्रीडास्पर्धातील पदक-जेते

पहिल्या आठ आशियाई क्रीडास्पर्धांत कोणत्या देशास किती सुवर्णपदके, किती रौप्यपदके आणि किती कांस्य (ब्रॉन्झ) पदके मिळाली हे दर्शविणारे तक्के :-

पहिल्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (नवी दिल्ली, १९५१)

देश	सुवर्णपदके	रौप्यपदके	कांस्यपदके
जपान	२४	३०	१६
भारत	१७	१६	२१
इराण	८	७	१
सिंगापूर	४	७	२
फिलिपिन्स	४	६	७
सिलोन	०	१	०
इंडोनेशिया	०	०	५
ब्रह्मदेश	०	०	३

दुसऱ्या आशियाई क्रीडास्पर्धातील सुवर्णपदकांची वाटणी पुढील-प्रमाणे झाली होती :-

जपान - ३८,	फिलिपिन्स - १४,	दक्षिण कोरिया - ८,
भारत - ५,	पाकिस्तान - ५,	तैवान - २,
इस्राईल - २,	ब्रह्मदेश - २,	सिंगापूर - १

तिसन्ध्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (मैनिला, १९५४)

देश	मुवर्णपदके	रौप्यपदके	कांस्यपदके
जपान	६७	४१	३०
फिलिपिन्स	८	१९	२२
दक्षिण कोरिया	८	७	१२
इराण	७	१४	११
तैवान	६	११	१७
पाकिस्तान	६	११	९
भारत	५	४	४
दक्षिण विघतनाम	२	०	४
जब्रदेश	१	२	१
सिंगापुर	१	१	१
थायलंड	०	१	३
हाँगकाँग	०	१	१
इंडोनेशिया	०	०	६
मलाया	०	०	३
इस्राएल	०	०	२
सिलोन	०	०	१

चौथ्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (जकार्ता, १९६२)

देश	मुवर्णपदके	रौप्यपदके	कांस्यपदके
जपान	७१	५६	१९
इंडोनेशिया	११	१२	१९
भारत	१०	१२	१०
फिलिपिन्स	७	५	१७
पाकिस्तान	६	११	९
दक्षिण कोरिया	४	७	१०
थायलंड	२	५	४
मलेशिया	२	४	९
जब्रदेश	२	१	४
सिंगापुर	१	०	२
इराण	१	०	०
हाँगकाँग	०	२	०
सिलोन	०	१	०

पाचव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (बँकॉक, १९६६)

देश	मुवर्णपदके	रौप्यपदके	कांस्यपदके
जपान	७७	५२	२७
थायलंड	१३	१५	१०
दक्षिण कोरिया	११	१६	२०
मलेशिया	७	४	६
भारत	७	३	११
इराण	६	८	१५
इंडोनेशिया	५	५	९
तैवान	५	२	५
इस्त्राईल	३	६	३
फिलिपिन्स	२	१४	२३
पाकिस्तान	२	५	२
ब्रह्मदेश	१	०	५
सिगापूर	०	५	९
विपतनाम	०	१	१
हॉंगकॉंग	०	१	१
सिलोन	०	०	६

सहाय्य आशियाई क्रीडास्पर्धा (बैंकॉक, १९७०)

देश	सुवर्णपदके	रौप्यपदके	कांस्यपदके
जपान	७५	४७	२१
दक्षिण कोरिया	१९	१३	११
इराण	९	७	४
थायलैंड	८	२०	१०
भारत	६	९	१०
इन्डोनेशिया	६	५	५
मलेशिया	४	०	४
इंडोनेशिया	३	६	९
ब्रह्मदेश	३	२	७
शीलैंड	२	२	०
फिलिपिन्स	१	११	९
तैवान	१	४	११
पाकिस्तान	१	२	६
सिंगापुर	०	३	९
कंबोडिया	०	२	३
दक्षिण विरतनाम	०	०	३

सातव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (तेहरान, १९७४)

देश	सुवर्णपदके	रौप्यपदके	कंस्यपदके
जपान	६५	४९	४६
चीन	३१	४३	२६
इराण	२९	२०	१६
उत्तर कोरिया	१७	१२	१४
दक्षिण कोरिया	१२	२०	१५
इस्राईल	७	३	१
थायलंड	५	२	८
भारत	४	१२	१२
इंडोनेशिया	३	४	४
मंगोलिया	२	५	८
पाकिस्तान	२	०	८
श्रीलंका	२	०	०
सिंगापूर	१	३	७
इराक	१	०	२
फिलिपिन्स	०	२	१२
मलेशिया	०	१	४
ब्रह्मदेश	०	१	२
कुवेत	०	१	०
अफगाणिस्तान	०	०	१

आठव्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (बँकॉक, १९७८)

देश	सुवर्णपदके	रौप्य पदके	कांस्य पदके
जपान	७०	५९	४९
चीन	६१	५४	४६
दक्षिण कोरिया	१८	२०	३१
उत्तर कोरिया	१५	१३	१५
थायलंड	११	१२	१९
भारत	११	११	६
इंडोनेशिया	८	७	१८
पाकिस्तान	४	४	९
फिलिपिन्स	४	४	६
इराक	२	१	६
सिंगापूर	२	१	४
मलेशिया	२	१	३
मंगोलिया	१	३	५
लिबिया	१	०	०
सीरिया	१	०	०
ग्रनी	०	१	१
हॉंगकॉंग	०	१	१
थीलंडा	०	०	१
कुवैत	०	०	१

आशियाई क्रीडास्पर्धांतील उच्चांक

कोणत्याही क्रीडास्पर्धेची गुणवत्ता वाढती आहे की नाही आणि वाढत असल्यास कसकशी सुधारत आहे, हे दर्शविणारे काही निकष संभवतात. त्यापैकी, त्या स्पर्धांत विविध बाबीत उच्चांक किती व ते किती ताजे हा एक निकष संभवतो. त्या ह्य्टीने पुढे दिलेले आशियाई क्रीडास्पर्धांतील उच्चांक मनोरंजक ठरावे.

आपल्या आधी सर्वोत्कृष्ट पराक्रम कोणता होता हे जाणून त्याहून मोठा पराक्रम करून दाखविण्याची ईर्ष्या तरुण खेळाडूंत असणेच केव्हाही प्रगतिकारक. त्याही ह्य्टीने पुढे दिलेले आजवेरीच्या आशियाई क्रीडास्पर्धांतील उच्चांक, विक्रम उपयुक्त ठरू शकतील.

यापैकी किती उच्चांक नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांतच "शिल्ले" ठरतात ते पाहणे !

आशियाई कीडास्पधर्मील कसरत-व्यायाम (जिमनॅस्टिक्स) स्पॅडचे उल्कांक

परिशिष्टे : ६१

स्पधाँ	वर्ष	उल्कांक धारकाचे नाव	देश	गुण
पुरुवांसाठी :-				
हॉर्स व्हॉल्ट	१९७८	जे. किटगावा	जपान	१९.४०
पॅरलल् बारस्	१९७८	जे. किटगावा	जपान	१९.५०
रिंग	१९७८	हंग यू पिन	चीन	१९.१५
साईड हॉर्स	१९७८	त्साप ह्यूना त्संग	चीन	१९.२०
फ्लोअर एक्सरसाईजेस	१९७८	ली यू चिन	चीन	१९.४५
हॉरिझॉन्टल बार	१९७८	जे. किटगावा	जपान	१९.७५
टीम वॅम्पियनशिप	१९७८	-	चीन	२८६.७०
वैयक्तिक वॅम्पियनशिप	१९७४	के. होराईड	जपान	११३.२०
स्त्रियांसाठी :-				
फ्लोअर एक्सरसाईजेस	१९७४	एस. वाय. चिआंग	चीन	१९.३५
बॅलन्स बीम	१९७८	चू चॅंग ची	चीन	१९.४०
अन्-ईव्हन पॅरलल् बार्स	१९७८	मा येन हँग	चीन	१९.६५
टीम वॅम्पियनशिप	१९७८	-	चीन	१९१.५५
वैयक्तिक वॅम्पियनशिप	१९७४	एस. वाय. चिआंग	चीन	७५.९५

आशियाई क्रीडा स्पर्धांतील भारोत्तोलन स्पर्धेचे उच्चार्क

स्पर्धा	वर्ष	स्पर्धकांचे नाव	देश	वजन (कि. ग्रॅ.)
फ्लायवेट (५२ कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९६६	सी. सुब्रह्मण्यम्	थायलंड	३२२.५
बॅन्टमवेट (५६ कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९७०	मोहम्मद नासिरी	इराण	३६५.०
फेदरवेट (६० कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९७०	वाय. मियाके	जपान	३८५.०
लार्जटवेट (६७.५ कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९७०	नसरुल्ली देहलवी	इराण	४२५.०
मिडलवेट (७५ कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९६६	एस. ओशी	जपान	४५५.०
लार्जट हेवी वेट (८२.५ कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९७०	एस. ओशी	जपान	४६०.०
मिडल-हेवी वेट (९० कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९६६	हर्बुग सुळी	दक्षिण कोरिया	४२५.५
हेवी वेट (११० कि. ग्रॅ. पर्यंत)	१९६६	एस. बरोमॅनो	इराण	४९०
सुपर हेवी वेट (११० कि. ग्रॅ. वर)	१९७४	ए. शोराभाझाही	इराण	३१७.५
११० कि. ग्रॅ. वर	१९७८	एच. सी. यांग	चीन	३२०

आशियाई क्रीडास्पर्धातील बंडुकीच्या नेमबाजीमधील स्पर्धेचे उच्चांक

स्पर्धा	वर्ष	स्पर्धाचे नाव	देश	गुण
पिस्तुल - स्टॅंडर्ड	१९७८	त्से निगा तेंग	चीन	५७१
पिस्तुल - स्टॅंडर्ड (सांघिक)	१९७८	-	चीन	२,२५७
हवेच्या दावाचे पिस्तुल (एअर पिस्तोल)	१९७८	एस. कुमिहिला	जपान	३८३
हवेच्या दावाचे पिस्तुल (सांघिक)	१९७८	-	जपान	१,५०७
एअर रायफल	१९७४	रि हो जून	उत्तर कोरिया	३८३
एअर रायफल (सांघिक)	१९७८	छी चीन पेना	चीन	३८३
सेन्टर फायर पिस्तुल	१९७४	-	चीन	१,५१४
एअर रायफल (सांघिक)	१९७८	एच. आकासुका	जपान	५८२
सेन्टर फायर पिस्तुल (सांघिक)	१९७८	ए. छिरो युकी	जपान	५८२
पिस्तुल-रॅपिड फायर	१९७४	-	चीन	२,३१४
पिस्तुल रॅपिड फायर (सांघिक)	१९७८	जॉन्ग किल पार्क	उत्तर कोरिया	५९३
पिस्तुल-फ्री	१९७८	-	उत्तर कोरिया	२,३९८
पिस्तुल-फ्री (सांघिक)	१९७८	सुविन-पो	चीन	५६०
	१९७८	-	चीन	२,१८२

वर्ष	स्पष्टकाचे नाव	देश	गुण
१९७८	स्मॉल बोअर रायफल तीन	चीन	४,५५६
१९७८	चेगवेगळे मोहरे (साधिक)	जपान	१९४
१९७४	स्कीट	जपान	५५८
१९७८	स्कीट (साधिक)	जपान	१९२
१९७४	ट्रेप	जपान	५४३
१९७४	ट्रेप (साधिक)	उत्तर कोरिया	५९८
१९७८	स्मॉल-बोअर रायफल-प्रोन	उत्तर कोरिया	२,३६१
१९७८	स्मॉल-बोअर रायफल-प्रोन (साधिक)	उत्तर कोरिया	१,१४८
१९७८	स्मॉल बोअर रायफल-अरी-योन्गियान्स	उत्तर कोरिया	५७७
१९७८	स्टॅन्डर्ड रायफल	उत्तर कोरिया	२,२८०
१९७८	स्टॅन्डर्ड रायफल (साधिक)	चीन	१,०६९
१९५८	फ्री-रायफल	फिलिपाईन्स	

संशोधन विभाग, वन विभाग, भारत सरकार, दिल्ली-११०००३

आशियाई क्रीडास्पर्धातील जलतरण स्पर्धेचे उल्यांक

स्पर्धा	वर्ष	स्पर्धेचे नाव	देश	किळ/गुण
पुरुस्कारादी :-				मि. से.
१०० मी. क्रीस्टाईल	१९७८	टी. यानागिदातो	जपान	५४.०१ से.
२०० मी. क्रीस्टाईल	१९७८	आर. जेराडो	फिलिपिन्स	१:५६.५८
४०० मी. क्रीस्टाईल	१९७८	टी. शुनि	जपान	४:०६.८३
१५०० मी. क्रीस्टाईल	१९७८	टी. शुनि	जपान	१६:१४.९२
१०० मी. त्रेकस्ट्रोक	१९७८	केबि इकेया	जपान	१:०.७६
२०० मी. त्रेकस्ट्रोक	१९७८	टी. ताकाहाशि	जपान	२:१०.८७
१०० मी. त्रेकस्ट्रोक	१९७८	टी. शिमोहिरो	जपान	१:०४.९४
२०० मी. त्रेकस्ट्रोक	१९७८	टी. शिमोहिरो	जपान	२:२२.५६
१०० मी. बटरफ्लाय	१९७४	एच. हारा	जपान	५८.२१ से.
२०० मी. बटरफ्लाय	१९७४	याय. कोमाझाकी	जपान	२:०८.१४
४०० मी. मिडले	१९७८	टी. यानागिदातो	जपान	२:१०.२२
४०० मी. मिडले	१९७८	टी. कोन्को	जपान	४:४०.८०
४X १०० मी. क्रीस्टाईल रिले	१९७८	—	जपान	३:२५.९१
४X २०० मी. क्रीस्टाईल रिले	१९७८	—	जपान	७:४९.७५
४X १०० मी. मिडले रिले	१९७८	—	जपान	३:५६.९७
स्विंगबोर्ड डाहव्हिद्या	१९७८	कुओ-त्सन बु	चीन	६८७.७८ गुण
हायबोर्ड टायन्डिया	१९७८	लिङ्ग हाँग लिन	चीन	६२९.२५ गुण

स्पर्धा	वर्ष	स्पर्धाकारके नाम	देश	वेळ/गुण
स्त्रियांसाठी :-				
१०० मी. फ्रीस्टाइल	१९७८	एस. यामाझाकी	जपान	१:३०.३०
२०० मी. फ्रीस्टाइल	१९७८	बी. रत्नवान	थायलंड	२:०९.९८
४०० मी. फ्रीस्टाइल	१९७८	एस. ज्युनी	सिंगापूर	४:३१.३५
१०० मी. ब्रेकस्ट्रोक	१९७८	एच. अशारी	जपान	१:०६.७४
२०० मी. ब्रेकस्ट्रोक	१९७८	एच. अशारी	जपान	२:२३.१२
१०० मी. ब्रेकस्ट्रोक	१९७८	सी. यतानाबे	जपान	१:१६.०४
२०० मी. ब्रेकस्ट्रोक	१९७८	सी. कानाबे	जपान	२:४१.०१
१०० मी. बटरफ्लाय	१९७८	याय. हतसुदा	जपान	१:०३.५६
२०० मी. बटरफ्लाय	१९७८	याय. हतसुदा	जपान	२:१५.७९
२०० मी. मिडल	१९७४	याय. निशिगावा	जपान	२:५६.२०
४०० मिडल	१९७८	हिराता मिओ	जपान	५:०६.३४
८०० मी. फ्रीस्टाइल	१९७८	एस. ज्युनी	सिंगापूर	९:१८.३३
४X १०० मी. मिडल	१९७८	—	जपान	४:२७.१६
४X १०० मी. फ्रीस्टाइल	१९७८	—	जपान	४:०३.५८
द्विग्वोर्ड डायविंग	१९७८	माय चिन टिन	चीन	५६२.४९ गुण
हायवोर्ड डायविंग	१९७८	हिसाओ सिया चैन	चीन	४७७.४२ गुण

आशियाई क्रीडास्पर्धातील दुचाकी स्पर्धेचे उल्कांक

स्पर्धा	वर्ष	उल्कांक धारकाचे नाव	देश	वेळ/गुण
८०० मी. सामूहिक प्रारंभ	१९६६	पी. शुलामोहंदोल	थायलंड	सा. मि. सॅ.
१००० मी. वेळ मोजून निर्णित	१९७८	स्वान-सन्डी	दक्षिण कोरिया	१-०५.२७
१६०० मी. सामूहिक प्रारंभ	१९६६	के. इण्णान्स्वाम	थायलंड	१-११.१५
१६०० मी. वेळ मोजून निर्णित (संघ)	१९७०	—	जापान	२-१७.७२
४००० मी. वैयक्तिक पाठलाग	१९७८	आय. तोहीयकी	जापान	१-५५.०९
४००० मी. साधिक पाठलाग	१९५१	—	भारत	५-१७.४३
४८०० मी. सामूहिक प्रारंभ	१९६६	पी. शुलामोहंदोल	थायलंड	४-२९.६०
१०,००० मी. सामूहिक प्रारंभ	१९७०	सी. स्वीन पोन्ग	थायलंड	७-१०.३१
१०० कि. मी. साधिक निर्णित	१९७०	—	जापान	१७-१३.९०
२०० कि. मी. साधिक प्रारंभ	१९७०	जू र्यान गॅ	मलेशिया	२-१३-३८.६१
२०० कि. मी. साधिक सामूहिक प्रारंभ	१९७०	—	कोरिया	५-१२-०.५०
१००० एम. स्प्रिन्ट	१९७४	एस. ओकाशिमा	जापान	१५-४२-३७.८०
१००० एम. वेळ मोजून निर्णित	१९७४	एस. ओकाशिमा	जापान	११.४७ सेकंद
१०० एम.	१९५१	एस. सुगिहारा	जापान	११.३१ सेकंद
१८० कि. मी. रस्त्यावरील स्पर्धा (सामूहिक प्रारंभ)	१९५१	किहै टोमिहौका	जापान	१.२०.२
१५९.२३२ कि. मी. रस्त्यावरील स्पर्धा	१९६२	टी. जिरापन	थायलंड	३-२२-२३.५०
१८० कि. मी. खुली रस्त्यावरील स्पर्धा	१९६२	—	हंडोनेशिया	४-५३-२५.८०
				१७-५७-४४.४

अॅथलेटिक्समधील अस्पष्ट आशा

ताजा कलम : कोणत्याही अंतरराष्ट्रीय क्रीडास्पर्धात एकुणत मोठे फाट मिळवावयाचे तर पुरुषांच्या व स्त्रियांच्याही अॅथलेटिक्समध्ये पदके वेचवची लागतात, आम्हाला प्राजक्ताची फुले वेचल्यासारखी! नक्या आशियाई क्रीडास्पर्धात भारतास तसे काही जमेलशी लक्षणे नाहीत. भारताचा पुरुषांचा व महिलांचा अॅथलेटिक्स संघ जाहीर झाला आहे. त्यांतील प्रत्येक खेळाडूचे आजवेरीचे सर्वोत्तम पराक्रम व आठव्या आशियाई स्पर्धात त्या त्या क्रीडाप्रकारात, बाबीत पहिले आलेल्यांचे पराक्रम यांची तुलना करता, भारतास फक्त नऊ बाबीतच मात्र काही आशा करण्यास घोडाफार वाव दिसतो. त्या नऊ बाबी म्हणजे पुरुषांच्या ८०० मीटर्स, १५०० मी., ५००० मी. व १०००० मी. या चार पळण्याच्या शर्यती आणि गोळाफेक व स्त्रियांच्या १०० मी., २०० मी. व ४०० मी. या पळण्याच्या शर्यती व ४०० मीटर्स हर्डल्स या होत. या नऊ बाबीत इतर राष्ट्रांतील खेळाडूंनी गेल्या चार वर्षांत प्रगती केलीच असेल. त्यामुळे भारताच्या अॅथलेटिक्समधील आशा आणखीच अधर, अधिक अस्पष्ट, धूसर होतात.

नक्या आशियाई क्रीडास्पर्धांतील अॅथलेटिक्समधील प्रत्येक बाबीतील भारताचा क्रमांक एकचा खेळाडू, त्याचा आजवेरीचा सर्वोत्तम पराक्रम व फंसात, त्या बाबीत १९७८ च्या, आठव्या आशियाई क्रीडास्पर्धात प्रथम आलेल्याचा त्या वेळीचा पराक्रम पुढे दिला आहे :-

पुरुष :-

घावणे :- १०० मीटर्स-आनंद शेटी: १०.७ सेकंद; (१०.४४ से); २०० मी-आनंद शेटी व टी. सुंदर राज: (दोषिही) २१.५ से. (२१.४२ से); ४०० मी-के. के. प्रेमचंद्रनू: ४७ से. (४६.७१ से.); ८०० मी-चाल्स बोरामिओ: १ मिनिट ४७.८ से. (१ मि. ४८.८ से.); १५०० मी-टी. सुरेश यादव: ३ मि. ४६.९ से. (३ मि. ४७.५ से.); ५,००० मी.-राजकुमार: १३ मि. ४६.५ से. (१४ मि. २२ से.); १०,००० मीटर्स-शिवनाथ सिंग: २९ मि. २६.४ से. (३० मि ७.०७ से.) आणि मॅरेथॉन-सरूपसिंग-२ तास ३० मि. ९ से. (२ तास १५ मि. २९.७ से.) ११० मीटर्स हर्डल्स-सरवरसिंग-१४.३ से. (१४.२८ से.) व ४०० मीटर्स हर्डल्स-के. एस. बालमुद्रमणि: ५१.९ से. (५०.८१ से); ३००० मीटर्स अडपळपाची

दार्पत-प्रदीप डोग्रा : ८ मि. ४७.५ से. (८ मि. ४०.७ से.); लांब उडी-एस. बाल-
मुन्नमप्यम-७.२६ मीटर्स (७.८५ मीटर्स); काठिने उडी (पोल व्हॉल्ट)-राजेन्द्र
कुमार : ४.६० मीटर्स (५.१० मीटर्स); तिहेरी उडी (हॉप, स्टेप अँड जंप)-एस.
बालमुन्नमप्यम् : १५.८९ मीटर्स (१६.५६ मीटर्स); भालाफेक-गुहतेजसिंग : ७१.४०
मीटर्स (७९.२४ मी.); गोळाफेक-बहादूरसिंग : १७.८७ मी. (१७.६१ मी);
धाळीफेक-अजमेरसिंग : ५२.५० मी. (५६.२६ मी.); हातोडाफेक-सुखवंतसिंग :
६४.२० मीटर्स (६८.२६ मी.); दवाप्रकार (डेकॅथॉन)-जे. पी. सिंग : ६५.८४
गुण (७,००३); २० किलोमीटर्स चालणे-चांदराम : १ तास ४० मिनिटे ०.५ सेकंद
(१ तास ३१ मि. ५४.९ से.)

स्त्रिया :-

धावणे :- १०० मीटर्स-पी. टी. उषा : ११.९ सेकंद (१२.२० से); २००
मीटर्स-पी. टी. उषा : २४.४८ से. (२४.८१ से); ४०० मीटर्स-पद्मिनी थॉमस :
५४.९ से. (५५.०९ से.); ८०० मीटर्स-गीता झुत्सी : २ मि. १०.९ से. (२ मि.
७.७ से.); १५०० मी-गीता झुत्सी : ४ मि. २९.८ से (४ मि. १८.९ से.) आणि
३००० मी.-शशिक्ला रामचंद्रम् : ९ मि. ५९.६ से. (९ मि. २४.७ से.) १००
मीटर्स हर्डल्स-के. अल्फोन्सा १४.७ से. (१३.९५ से.); ४०० मीटर्स हर्डल्स-एम.
डी. क्लसमा : ५९.६ से. (१ मि. १.३२ से); लांब उडी-मर्सी मॅथ्यू : ६.०४ मीटर्स
(६.२८ मी); गोळाफेक-बल्लवार खंबाटा : १४.५८ (१७.७० मी.); धाळी फेक-
तयाब-उल निगा। ४१.६६ मी. (५५.९२ मी.); भालाफेक-रक्षिया शोल : ४३.४४
मी (५७.२२ मी).

* * *

आभार

चि. राजीव बूलचंद यांचे. कोणा अभिहित वा अन्य क्रीडासंघटनेने निदान १९८२ च्या ऑगस्टपर्यंत म्हणजे नवव्या आशियाई क्रीडास्पर्धांना तीनच महिने बाकी असताही केले नाही ते एक काम या १५ वर्षे वयाच्या शाळकरी मुलाने केले. "दिल्ली पब्लिक स्कूल" मधील या विद्यार्थ्याने आधीच्या आठ आशियाई क्रीडास्पर्धांतील सर्व क्रीडाप्रकारांचे निकाल (प्रत्येकतील पहिल्या तिघांच्या पराक्रमांसह) नीट, एकत्र लिहून ठेविले. माझ्या या पुस्तकाच्या कामासाठी राजीवने ती हस्तलिखित पोथी मला तत्परतेने दिली.

-चि. राहुल गोखले यांचे. राजीव बूलचंदच्या त्या पोथीवरून पहिल्या आठ आशियाई क्रीडास्पर्धांत कोणत्या राष्ट्राने किती पदके मिळविली हे दर्शविणारी परिशिष्टे करण्यात माझा पुतण्या राहुल याने बहुमोल साहाय्य केले.

-“कै. महामहोपाध्याय द. वा. पोतदार ग्रंथसंग्रह” या संस्थेचे. “भारत ऑलिंपिक मंडळ” या संघटनेच्या १९२० मधील स्थापनेची माहिती त्या संग्रहात मिळाली.

-श्री. बाबूराव निमल यांचे. बर्लिन ऑलिंपिक्समधील विजेत्या भारतीय हॉकी संघाच्या व त्यातील खेळाडूंना मिळालेल्या प्रशस्तिपत्रकाच्या छायाचित्रासाठी.

-श्री. बी. एन. अहुजा व “रूपा पब्लिकेशन्स” यांचे. त्यांच्या पुस्तकांतील काही उपयुक्त संदर्भासाठी.

-आनंद मुद्रणालयाचे श्री. दादासाहेब जोशी व श्री. माधवराव जोशी या बंधुद्वयाचे- सुवक मुद्रणावद्दल.

-श्री. यशवंतराव धायगुडे यांचे कच्ची मुद्रिते अचूक तपासल्यावद्दल.

-प्र. शं. गोखले

चुकीची दुरुस्ती : पान ५७ वर पहिला मथळा “तिसऱ्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (मॅनिळा, १९५४)” असा आहे. त्याऐवजी तो मथळा “तिसऱ्या आशियाई क्रीडास्पर्धा (टोकियो, १९५८)” असा वाचावा.

प्रभाकर शंकर गोखले, सध्यसाची पत्रकार. मराठी वृत्तपत्रांतून क्रीडा-
वार्ता लिहिण्यापासून प्रारंभ करून नंतर काही पत्रांत सहसंपादक. १९५७
ते ६० "इंडियन एक्सप्रेस"चे पुण्यातील क्रीडा-प्रतिनिधी असता भारतीय
खेळांना त्या इंग्रजी वृत्तपत्रांत नियमित स्थान मिळवून दिले. १९६० ते
जून १९७० "इंडियन एक्सप्रेस" वृत्तपत्र गटाचे पुण्यातील वार्ताहर.
जून १९७० ते जानेवारी १९८० दैनिक "लोकसत्ता"चे भारताच्या
राजधानीतील खास प्रतिनिधी म्हणून राजकीय, आर्थिक, शास्त्रीय व
आंतरराष्ट्रीय राजकीय व आर्थिक विषयांवर नियमित सटीप लिखाण.
जानेवारी १९८० ते एप्रिल १९८१ दैनिक "नवदाक्षी"चे प्रधान
संपादक. त्यानंतर इंग्रजी व मराठी दैनिकांतून व नियतकालिकांतून स्फुट
लिखाण.

